Kazak Edebiyatında Hikâye

Қазақ әдебиетінде әңгіме

QAZAQ ÄDEBİYETİNDE ÄÑGİME

قاز اق أده بيه تنده أڭگمه

Aşur Özdemir

ÖTÜKEN

"Bu çalışmayı şefkat kahramanı
annem Hamide Özdemir ile
fedakârlık abidesi babam
Mustafa Özdemir'e
ithaf ediyorum."

İÇİNDEKİLER

Sözbaşı....11
Harf Çevirisi Sistemi....15
Kısaltmalar....16

KAZAK HİKÂYECİLİĞİ:
UMUMÎ BİR DEĞERLENDİRME

1. Äñgime Sözünün Menşesi, Äñgime, Xıykayat ve Novella....19
2. Kazak Hikâyeciliğin Dönemleri....22
   2.1. Kıssa ve Masaldan Hikâyeye....22
   2.2. Alaş Edebiyatında Hikâye....29
      2.2.1. Alaş Kavramı, Alaş Patisi ve Alaşorda Hükûmeti....29
      2.2.2. Alaş Edebiyatı....33
      2.2.3. Alaş Edebiyatı ve Hikâye....35
         2.2.3.1. Jüsipbek Aymawıtulı....35
         2.2.3.2. Äkiram Ğalımulı....37
         2.2.3.3. Eljas Bekenulı....38
         2.2.3.4. Sultanmaxmut Torayğırulı....38
         2.2.3.5. Mağjan Jumabay....39
         2.2.3.6. İliyas Jansügirulı....41
         2.2.3.7. Säbiyt Dönentay....43
         2.2.3.8. Säken Seyfollaulı....44
         2.2.3.9. Jiyenğalıy Tilepbergenulı....45
         2.2.3.10. Beyimbet Maylı....47
         2.2.3.11. Muxtar Äwezulı....49
         2.2.3.12. Qoşke (Qoşmuxambet) Kemeñgerulı....53

2.2.3.13. Sımağul Sadwaqasulı....55
2.2.3.14. Mäjiyt Däwletbay....56
2.3. Sosyalistik Realizm Döneminde Hikâye....58
2.3.1. İlk Dönem....63
2.3.1.1. Säbiyt Muqanulı....64
2.3.1.2. Ğabiyden Mustafa....66
2.3.1.3. Ğabiyt Müsirepulı....69
2.3.1.4. Seyitjan Omarulı....73
2.3.1.5. Sattar Erüwbay....74
2.3.2. İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Hikâye....75
2.3.3. Savaş Sonrası Dönemde Hikâye....78
2.3.3.1. Bawırjan Momışulı....79
2.3.3.2. Ädiy Şäripulı....81
2.3.3.3. Muqan İymanjan....82
2.3.3.4. Qasım Qaysen....83
2.3.3.5. Taxawıy Axtan....84
2.3.4. 1956 Sonrası Dönemde Hikâye....86
2.3.4.1. Täken Älimqul....90
2.3.4.2. Safwan Şäymerdenulı....93
2.3.4.3. Berdibek Soqpaqbay....94
2.3.4.4. Şerxan Murtaza....96
2.3.4.5. Äkim Tarazıy....98
2.3.4.6. Säken Jünis....99
2.3.4.7. Qalıyxan Isqaq....101
2.3.4.8. Ramazan Toqtar....103
2.3.4.9. Qabdeş Jumadil....103
2.3.4.10. Sayın Muratbek....105
2.3.4.11. Asqar Süleymen....108
2.3.4.12. Maral Isqaqbay....109
2.3.4.13. Orazbek Särsenbay....111
2.3.4.14. Äbiş Kekilbayulı....114
2.3.4.15. Muxtar Mağawin....118
2.3.4.16. Beksultan Nurjekeulı....121
2.3.4.17. Duwlat İysabek....122
2.3.4.18. Dükenbay Dosjan....124
2.3.4.19. Tölen Äbdikulı....126
2.3.4.20. Oralxan Bökey....128
2.3.4.21. Marxabat Bayğut....131
2.3.4.22. Tınımbay Nurmağanbet....134
2.3.4.23. Baqqoja Muqay....136
2.3.4.24. Marat Qabanbayulı....138
2.4. 1985 Sonrası Dönemde Kazak Hikâyesi....140

Ibıray Altınsarıulı: *Kıpçak Seyitkul* 159
Jüsipbek Aymawıtulı: *Hayal* 163
Mağjan Jumabay: *Şolpan'ın Günahı* 170
Säken Seyfollaulı: *Omar* 187
İliyas Jansügir: *Halayığın Ölümü* 193
Beyimbet Maylı: *Ak İpeğe Sarılı* 200
Muxtar Äwezulı: *Evlenme* 206
Säbiyt Muqanulı: *İki Gün* 216
Ğabiyden Mustafa: *Gülmeyen Adam* 225
Ğabiyt Müsirepulı: *Kesinlikle Onun İzleri* 235
Sattar Erüwbay: *Baht* 248
Täken Älimqul: *Karakulak* 253
Taxawıy Axtan: *Küy Efsanesi* 265
Berdibek Soqpaqbay: *Yarım Kalan Toplantı* 274
Nığmet Ğabdulla: *Demir Kırı Kulun Hakkında Efsane* 277
Şerxan Murtaza: *Kız ile Köşek* 284
Äkim Tarazıy: *Köpesbay* 288
Jumeken Näjimeden: *Baksı* 298
Qalıyxan Isqaq: *Akbel* 304
Bek Toğısbayulı: *Kuyu Başında* 310
Qabdeş Jumadil: *Dilenci* 320
Sayın Muratbek Güzün: *Yılankavi Yolları* 334
Maral Isqaqbay: *Düşman Bağlayan* 343
Qoyşığara Salğaraulı: *Kıralat* 352
Äbiş Kekilbayulı: *Harika!* 362
Qoğabay Särseke: *Gavhar* 369
Muxtar Mağawin: *Yanılgı* 378
Säbiyt Dosan: *Pelin Kokusu* 385
Berik Şaxanulı: *Sirken Yaprağındaki Çiy* 392
Aqselew Seydimbek: *Kapancı* 402
Dükenbay Dosjan: *Kızılkum'un Yeli Ne Diyerek Ağlıyor?* 409
Duwlat İysabek: *Kocakarılar* 425
Tölen Äbdikulı: *Sağ El* 433
Oralxan Bökey: *Üç Dönem* 450
Janat Axmadıy: *Ecel Pençesinde* 458
Marxabat Bayğut: *Uran Urğan* 469
Ersin (Ersinbek) Qoybağarulı: *Aşkım Pirimdir Benim* 480
Janat Elşibek: *Neredesin Balziya?* 495
Sımağul Elüwbay: *Oysılkara* 501
Marat Qabanbayulı: *Ekmek Kokusu* 508
Zaxardiyn Qıstawbayulı: *Almatı'nın Ak Yağmuru* 513

Diydaxmet Äşimxanulı: *İt Yılı* 522
Mereke Qulken: *Odaya Düşen Işık* 529
Temirxan Mombekulı: *Acuze* 535
Äkpär Mäjiytulı: *Gurup* 551
Quwandıq Tümenbay: *Kırık Penceredeki Hayal* 555
Jüsipbek Qorğasbek: *Yedi Canlı* 564
Roza Muqan: *Tanrı Evi* 576
Gülzat Şoybek: *Adsız Hikâye* 585
Miyra Şüyinşäli: *Kuru Çiçek* 591

Hikâye Kitapları Kitabiyatı 597

Söz Başı

Batılı anlamda ilk hikâye denemelerinin Ibıray Altınsarıulı'nın 1879 yılında neşrettiği *Qazaq Xrestomatiyası*'nda yer aldığı kabul edilecek olursa Kazak hikâyeciliğinin yüz otuz yılı aşkın bir tarihe sahip olduğu söylenebilir. Türk hikâyeciliğiyle eş zamanlı başlayan Kazak hikâyeciliği, Sovyet döneminde Beyimbet Maylı, Muxtar Äwezulı, Säbiyt Muqanulı, Ğabiyden Mustafa, Ğabiyt Müsirepulı, Bawırjan Momışulı, Täken Älimqul, Safwan Şaymerdenulı, Taxawıy Axtan, Berdibek Soqpaqbay, Şerxan Murtaza, Äkim Tarazıy, Qabdeş Jumadil, Sayın Muratbek, Maral Isqaqbay, Äbiş Kekilbayulı, Muxtar Mağawin, Säbiyt Dosan, Aqselew Seydimbek, Dükenbay Dosjan, Oralxan Bökey gibi usta yazarlarla sadece rüşdünü ispat etmekle kalmamış, Rus dili vasıtasıyla dünyaya da açılmıştır.

Daha ziyade kadın hakları ve kadının cemiyetteki yerini konu alan ilk Kazak hikâyelerinde pek tabii olarak destan ve kıssa geleneğinin izleri görülmektedir. 1917 Bolşevik İhtilali'nden sonra ise "kadın" teması daha bir önem kazanır. Lakin Devrim'in ilk yıllarında buna komünizm, kolhozlaşma, eşitlik, hürriyet, ilericilik, halklar dostluğu gibi temalar da eklenir ve bu durum otuzlu yıllara kadar devam eder. Bu dönemin en önemli temsilcileri Muxtar Äwezulı, Säken Seyfollaulı, Jüsipbek Aymawıtulı, Beyimbet Maylı ve Ğabiyt Müsirep'tir. Stalin'in tam bir dikta rejimi uyguladığı otuzlu yıllarda edebiyatın çehresi de tamamen değişmiştir. Rejim için "tehlike" oluşturacağı düşünülen, içinde şair ve yazarların da bulunduğu binlerce aydın değişik bahanelerle öldürülmüş, dolayısıyla bu yıllar Kazak edebiyatı için umumî anlamda verimsiz geçmiştir.

Otuzlu yıllardan diğer bir hususiyeti ise Türkiye'de de "toplumsal/toplumcu gerçekçilik" adı ile bilinen "sosyalistik realizm"in, edebiyatı yönlendirmeye hatta yönetmeye başlamıştır. 1932 yılından sonra artık iktisat gibi sanat ve edebiyat da devlet tarafından planlanmaya başlamıştır. Mesela bir yazarın bir yıl içinde hangi konuda kaç eser kaleme alacağı "merkez" tarafından be-

lirlenir ve takip edilir olmuştur. Bunun sonucu olarak İkinci Dünya Savaşı'na kadar millî değerleri ile dini "eski" ve "geri" diyerek itibarsızlaştıran, sosyalizm ve komünizmin güzelliklerini anlatan eserler; 1940-1950 yılları arasında ise Sovyet-Alman Savaşı'nı konu alan eserler yazılmıştır. Bu eğilim aslında 1960'lı yıllara kadar sürmüştür. Bunların büyük kısmının propaganda maksatlı eserler olduğu aşikârdır. İkinci Dünya Savaşı 1945 yılında Sovyetler Birliği'nin zaferi ile bitmesine rağmen "savaş" teması cepheden dönen yazarlar ve cepheden döndükten sonra yazarlığa başlayanlar sayesinde daha uzun yıllar işlenmiştir. Bu asker-yazarlardan en mühimi Bawırjan Momışulı'dır.

1950-1960 yılları arasında savaş edebiyatına paralel olarak "bakir topraklar" edebiyatı başlamıştır. Stalin'den sonra iktidara gelen Hruşşov, ilk iş olarak "bakir topraklar seferberliği" ilan etmiş, bu seferberlik neticesinde milyonlarca metrekarelik Kazak toprağı tarıma açılmıştır. Bu büyük hadise de yine "merkez"in talimatıyla edebiyatta bütün yönleriyle işlenmiştir.

Altmışlı yıllarda Äbiş Kekilbayulı, Muxtar Mağawin, Aqselew Seydimbek, Oralxan Bökey gibi yazarlarla edebiyatta millî ve bedîî olana yöneliş başlamıştır. Bu güçlü akım sadece edebiyatta değil bütün sanat dallarında kendisini göstermiş ve her şeye rağmen millî ruhun canlanmasına önayak olmuştur.

Gorbaçov'dan sonra bütün alanlarda olduğu gibi edebiyatta da bocalama dönemi başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ise özellikle "plana göre" yazmaya alışmış yazarlar ne yazacaklarını bilemez olmuşlardır. Ancak Qabdeş Jumadil, Muxtar Mağavin gibi yazarlar yeni döneme ayak uydurmayı başarmışlar ve özgün eserler yazmaya devam etmişlerdir. İstiklalin ilk yıllarında yaşanan içtimai ve iktisadî çöküntü sanat ve edebiyatı da derinden etkilemiştir. Doksanlı yılların sonuna doğru siyasî ve iktisadî istikrar sağlandıktan sonra sanat ve edebiyat da canlanmaya başlamıştır. Bağımsızlık sonrası edebiyatında eski yazarların yanı sıra "yeni devri" işleyen "yeni simalar" da ortaya çıkmıştır.

* * *

Elinizdeki eserin amacı okuyucuya Kazak hikâyeciliğinin en güzel örneklerini sunmak değildir. Yüzlerce yazarın binlerce hikâyesi içinden seçilen eserler, Kazak Hikâyeciliği hakkında umumî bir bilgi vermeyi ve kanaat oluşturmayı hedeflemektedir.

Tercümenin, hele hele akraba diller arasındaki tercümenin ne denli zor bir işi olduğunu erbabı bilir. Hikâyeleri Türkçeye aktarırken bu zorluğu bizzat yaşadım.

Çalışma ile ilgili şu hususları belirtmekte fayda vardır:

1. Metinde Türk Dil Kurumu'nun yazım kaidelerine uymaya özen gösterdim.

2. Yazarları doğum tarihlerine göre sıraladım.

3. Son zamanlarda soyadındaki Rusça "-ov, -ova, -ev, -eva, -in, -ina" takılarını terk etme eğilimi ağır bastığı için ben de yazar soyalarındaki bu takıları kullanmadım. Mesela *Muxtar Äwezov* şeklini değil Muxtar Äwezulı şeklini tercih ettim. Kaldı ki 1950'li yıllara kadar birçok yazar, soyadını bu şekilde yani Kazakça kaidelere göre yazmıştır.

4. Hikâye kahramanlarının isimlerini Türkçeleştirmeden olduğu vermeyi uygun gördüm. Birçoğu Türkçede kullandığımız kişi adlarının farklı söyleyişleri olsalar da bunların, asıllarına uygun yazılmalarının daha doğru olacağı kanaatindeyim. Bundan dolayı mesela *Mamıtbek* ismi Mahmutbek veya Mahmutbey olarak değil özgün biçimiyle verdim. Yine mesela *Kadıyşa* ismini Hatice olarak değil olduğu gibi verdim.

5. Hikâyelerde geçen coğrafî adların Kazakça söyleyişlerini tercih ettim. Mesela *Alataw*'ı Aladağ şeklinde değil Alatav şeklinde; *Şımkent*'i Çimkent imlasıyla değil Şımkent olarak verdim.

6. Türkçeye aktarılması güç olan "awıl, tünlik, sıñsıw" gibi kelimeler ile izah gerektiren isim ve ifadeleri dipnotlarla açıkladım. Okuyucuya kolaylık olsun diye bu dipnotları gerektiğinde her hikâyede tekrarladım.

7. Aktarmada metinlerin asıllarına sadık kalmak için azami gayret gösterdim. Hem metne sadık kalmak hem de güzel bir tercüme yapmak fevkalade zor bir iştir. Bundan dolayı bazı ifadeler ile cümlelerin tercüme kokması kaçınılmaz olmuştur.

8. Her hikâyenin başında yazarların özgeçmişini ve eserlerini verirken sanat ve edebiyat anlayışlarına da temas etmeye çalıştım. Özgeçmişleri hazırlarken şu kaynaklardan faydalandım: *Sovettik Qazaqstan Jazuwşıları: Bio-bibliografiyalıq Anıqtmalıq*, Jazuwşı Bsp., Almatı, 1987; *Qazaq SSR: Qısqaşa Entsiklopediya*, 4 Tomdıq, Qazaq Entsiklopediyası Bsp., Almatı, 1989; *Qazaqstan Jazuwşıları XX. Ğasır: Anıqtamalıq*, Ana Tili Bsp., Almatı, 2004; *Qazaq Ädebiyeti: Entsiklopediyalıq Anıqtamalıq*, Aruwana Bsp., Almatı, 2005; www.writers.kz

9. Hayat hikâyelerine eklenen fotoğrafları www.writers.kz sitesinden aldım.

10. Yazarların adını, soyadını, eserlerini; bazı kurum, kuruluş ve neşriyat isimlerini harf çevirisi ile verdim.

11. Her hikâyeyi hangi eserin, kaçıncı sayfasından aldığımı dipnotta belirttim.

12. Çalışmanın sonuna, ulaşabildiğim kaynaklardan oluşan uzun bir hikâye kitabiyatı ilave ettim.

* * *

Bu çalışmayı yaparken kaynaklar hususunda yardımcı olan Dr. Süleyman Efendioğlu, Dr. Şaban Aydoğdu, Dr. Gülim Şadiyeva ve Dr. Damira İbragim'e; teknik desteğinden dolayı Muhammet İrice'ye; değerlendirme bölümünü okuyarak gerekli tashihleri yapan Esma Canpolat'a; bütün metni okuyup ikaz ve tenkitleriyle katkıda bulunan karım Rahime Özdemir'e ve bu çalışmanın basılmasına vesile olan Prof. Dr. Yavuz Akpınar'a teşekkürü bir boç bilirim.

Almatı-Herson-Erzurum, Mayıs 2012

Harf Çevirisi Sistemi

Kiril Alfabesi	*Latin Alfabesi*
А а	A a
Ә ә	Ä ä
Б б	B b
В в	V v
Г г	G g
Ғ ғ	Ğ ğ
Д д	D d
Е е	E e (Rusça kelime başlarında Ye, ye)
Ё ё	Yo yo
Ж ж	J j
З з	Z z
И и	Iy, ıy; İy, iy (Rusça kelimelerde İ i)
Й й	Y y
К к	K k
Қ қ	Q q
Л л	L l
М м	M m
Н н	N n
Ң ң	Ñ ñ
О о	O o
Ө ө	Ö ö
П п	P p
Р р	R r
С с	S s
Т т	Ş ş
У у	W w; Uw, uw; Üw, üw (Rusça kelimelerde U u)
Ұ ұ	U u
Ү ү	Ü ü
Ф Ф	F f
Х х	X x
Һ һ	H h
Ц ц	TS ts
Ч ч	Ç ç
Ш ш	Ş ş
Щ щ	ŞŞ şş
Ъ ъ	’
Ы ы	I ı
І і	İ i
Ь ь	’
Э э	E e
Ю ю	yuw, yüw (Rusça kelimelerde Yu, yu)
Я я	Ya, ya

Kısaltmalar

A.	Almatı
AKMPÜ	Abay Devlet Millî Pedagoji Üniversitesi (Abay Atındağı Qazaq Memlekettik Pedagogikalıq Universiteti)
Bsp.	Baspası (Yayınevi)
FKMÜ	Farabi Kazak Millî Üniversitesi (Äl-Farabiy Atındağı Qazaq Ulttıq Universiteti)
KC	Kazakistan Cumhuriyeti (Qazaqstan Respublikası)
KCMİA	Kazakistan Cumhuriyeti Millî İlim Akademisi (Qazaqstan Respublikasınıñ Ulttıq Ğılım Akademiyası)
KDEY	Kazak Devlet Edebiyat Yayınevi (Qazaq Memlekettik Körkem Ädebiyet Baspası)
KDY	Kazak Devlet Yayınevi (Qazaq Memlekettik Baspası)
KKP	Kazakistan Komünist Partisi (Qazaqstan Kommunistik Partiyası)
KÖSSC	Kazak Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (Qazaq Avtonamiyalı Sovettik Sotsialistik Respublikası)
KSSC	Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (Qazaq Keñestik Sotsialistik Respublikası)
KYB	Kazakistan Yazarlar Birliği (Qazaqstan Jazuwşılar Odağı)
M.	Moskova (Mäskew)
QMKÄB	Qazaqtıñ Memlekettik Körkem Ädebiyet Baspası (Kazak Devlet Edebiyat Yayınevi)
QMB	Qazaqstan Memlekettik Baspası (Kazakistan Devlet Yayınevi)
Qur.	Qurastırğan (Hazırlayan)
SBKP	Sovyetler Birliği Komünist Partisi (Keñester Odağı Kommunistik Partiyası)
s.	Sayfa
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (Keñestik Sostsialistik Respublikalar Odağı)

Kazak Hikâyeciliği:
Umumî Bir Değerlendirme

1. Äñgime Sözünün Menşesi, Äñgime, Xıykayat ve Novella

Kazak dilinde hikâye sözünün karşılığı olarak *äñgime* (емігңә) sözü kullanılmaktadır. Äñgime sözünün Farsça *hengāme* (هنکامه) sözünden geldiği açıktır. *Ferheng-i Fârisî*'de *hengāme* sözü şu şekilde izah edilmiştir: *"1. İnsan topluluğu. 2. Feryat, bağrış çağrış, kavga. 3. Savaş; çekişme (kıssacılık, hokkabazlık ve pehlivanlıkta)"*.[1] *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi*'nde ise *äñgime* sözünün anlamları şunlardır: *"1. Belli bir vakayı sözlü olarak anlatma, hikâye. 2. Edb. Nesir olarak yazılmış kısa edebî eser; hikâye. 3. Bir işle ilgili mesele. 4. Mec. Dedikodu, kov, söylenti."*[2] *Hengāme* sözünün "olay, gürültü patırtı, çekişme" anlamları Kazakçada öne çıkmış, kelime Kazakçada her türlü anlamıyla Türkçedeki *hikâye* sözünü karşılayacak biçimde kullanılmıştır. Kırgızcada *añgeme* imlasıyla Kazakçadaki anlamlarıyla kullanılan kelime,[3] Özbekçede *hangama* yazılışıyla *"1. İki kişi arasındaki tatlı sohbet, eğlence. 2. İlgi çekici vaka. 3. Olumsuz vaka."*[4] *anlamlarında kullanılmıştır. Dolayısıyla hengāme* (*äñgime*, *añgeme)* sözünün bir edebî tür olarak *hikâye* anlamında sadece Kazakça ve Kırgızcada kullanılmaktadır.[5]

Äñgimelew (hikâye etmek, anlatmak), *äñgime aytuw* (hikâye anlatmak), *äñgime qozğaw* (bahis açmak), *äñgime qıluw…* (anlatmak, hikâye etmek)[6] gibi bir-

---

1 Dr. Muhammed Mu'în, *Ferheng-i Fârisî*, Surayiş Yay., Tahran, 1381, s. 1218.

2 Axmediy Isqaqov vd. (Haz.), *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi II*, A. Baytursınulı Atındağı Til Bilimi İnstitutı Yay., Almatı, 2006, s. 462.

3 K. K. Yudahin, *Kırgız Sözlüğü I* (Çev. A. Taymas), TDK Yay., Ankara, 1994, s. 33.

4 Z. M. Ma'rufov (Haz.), *O'zbek Tilining Izohli Lug'ati II*, Rus Tili Nashriyoti, Moskova, 1981, s. 685.

5 Bkz. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü III*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2003, s. 292.

6 Bkz. Axmediy Isqaqov vd. (Haz.), *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi II*, A. Baytursınulı Atındağı Til Bilimi İnstitutı Yay., Almatı, 2006, s. 462-463.

çok ifade *äñgime* sözünün Kazakçada sadece "tem, olay, kişi, zaman, yer" ile ilişkilendirildiğini, dolayısıyla geniş anlamda "hikâye" yerine kullanıldığını göstermektedir. Kazaklar "hikâye ve sohbet" anlamlarında tarih boyunca *äñgime* kelimesini kullanmışlardır. Axmet Baytursınulı, anlatım türlerinden altıncısını *tarıyxıy äñgime (tarihî hikâye)* olarak tespit etmiş ve şu izahı yapmıştır:

> *"Tarihte belli kişiler, nesneler ve vakalar hakkında söylenen anlatılar tarihî hikâye diye adlandırılır. Tarihî hikâye, sözlü hikâyeden sadece muhtevasının gerçekliği yönünden ayrılır. Halkın efsane olarak anlattığı hikâyelerin yalanı çok olur. Tarihî hikâye ise tarih tavsifine dayanan gerçek hikâyedir. Mesela* Qazaq *Gazetesinde basılan Äzireti Sultan (Ahmed Yesevi), Turğambay Datqa hakkındaki hikâyeler tarihî hikâyelerdir."*[7]

Äñgime sözünün modern anlamda "anlatı" sözünün yerine kullanıldığını yine Axmet Baytursınulı'ndan öğreniyoruz. Baytursınulı birinci baskısı 1926 yılında yapılan ilk Kazakça belagat kitabında[8] *äñgime*yi (hikâye=anlatı) üçe ayırır: ulı äñgime, uzaq äñgime, usaq äñgime. Baytursınulı bu terimlerle ilgili şu izahları yapar:

> *"*[Hikâyenin] *büyük hikâye, uzun hikâye ve küçük hikâye olarak ayrılması uzunluğu ile alakalıdır. Anlatım biçimleri hepsinde aynıdır, yalnız hacimleri farklıdır: Büyük hikâye uzaktan dolanan atlar gibi sözü uzatarak anlatır; uzun hikâye yakından dolanan atlar gibi sözü birazcık uzatarak anlatır; küçük hikâye ise kısa yoldan ödül kazanan atlar gibi anlatır."*[9]

Axmet Baytursınulı bu hikâye türlerinde henüz yetkin örneklerin ortaya konamadığını da tespit eder:

> *"Büyük hikâye türünde henüz Kazakça bir eser basılmamıştır. Mirjaqıp'ın* 'Baqıtsız Jamal' *adlı eserine roman (büyük hikâye)*[10] *dense de hacmi küçük olduğu için eser, büyük hikâyeden ziyade uzun hikâyeye yakındır. Muxtar'ın Oqığan Azamat (*Okumuş Adam*), Sımağul'un* Qalayşa Kooperatsiya Aşıladı *(Kooperatif Nasıl Açılır) hikâyeleri ise uzun hikâyeden çok kısa hikâyeye*

---

7 Axmet Baytursınov, *Ädebiyet Tanıtqış*, Atamura Yay., Almatı, 2003, s. 94.

8 Bkz. Ş. Sätbayaeva, "Baytursınov Axmet", *Qazaq Ädebiyeti: Entsiklopediya*, Qazaqstan Damıw İnstitutı Yay., Almatı, 1999, s. 150.

9 Axmet Baytursınov, *Aynı eser*, s. 166.

10 Mirjaqıp Duwlatulı'nın *Baqıtsız Jamal* adlı eseri Kazak edebiyatının ilk romanı sayılmaktadır.

yakındır. Gerçek kısa hikâye Sımağul'un Avtonamiya*, Mirjaqıp'ın* Qızıl Qaşar*, Beyimbet'in* Aytı Küni *adlı hikâyeleridir."*

Görüldüğü gibi Axmet Baytursınulı "roman, uzun hikâye ve kısa hikâye" türlerini -Türk edebiyatında da ilk dönemlerde olduğu gibi-[11] *äñgime* (hikâye) başlığı altında incelemiş, bunları ayırırken de uzunluğu (hacmi) ölçüt olarak almıştır. Kazak edebiyatında sonraki yıllarda modern tahkiyevi türler tasnif edilirken "uzunluk" veya "hacim" yanında olay örgüsü de dikkate alınmıştır. Hacim ve uzunluk mühim olmakla birlikte tek belirleyici olmamış, asıl belirleyici özellik olarak olay örgüsü ve olayın işlenişi kabul edilmiştir. Mesela çoğu zaman yüz sayfayı geçebilen *povest'* ile roman şu şekilde ayrılmıştır:

> *"... Hacmi bakımından povest' bazen küçük romana yakın olsa da kompozisyonu, yapısının derli toplu ve küçük oluşu, olay örgüsünün tekdüze bir şekilde gelişmesi, olayın kısaca ele alınıp işlenmesi yönleriyle romandan ayrılır. Povestte romandaki gibi karmaşık olaylar ve çatışmalar yoktur. Povest ile roman birbirinden ayırt etmek bazen çok zordur. Ancak povesti küçük roman veya uzun hikâye kabul etmek de doğru olmaz. Çünkü o, kendine has özellikleri olan bir edebî türdür... Bugünkü yerleşik anlayışa göre povest', hikâyeden de romandan da farklı müstakil bir nesir türüdür."*[12]

Bugün Kazak edebiyatında çağdaş anlatı türlerini karşılamak üzere kelimeler kullanılmaktadır: roman, povest, äñgime, novella. Roman, Türk edebiyatında da roman dediğimiz edebî türün adıdır. Axmet Baytursınulı'nın teklif ettiği *ulı äñgime* terimi tutmamış, roman sözü Kazak diline iyice yerleşmiştir. Povest, Kazakçaya Rusçadan geçmiş bir terimdir. Povest' sözünün yerine son yıllarda *xıykayat* kelimesi kullanılmaya başlamıştır.[13]Yukarıda da ifade edildiği gibi povest veya xıykayat, romandan ve uzun hikâyeden farklı bir türdür. Povest, roman ile uzun hikâye arasında bir tür olarak tanımlanabilir. Sovyet edebî geleneğine has bir tür olan *povest'*ler Türkçeye çevrilirken çok uzun olanları "roman", kısa olanları ise "hikâye" kabul edilmiştir. Cengiz Aytmatov'un *Cemile, Elveda Gülsarı, Beyaz Gemi* gibi povestleri Türkçeye roman olarak çevrilmiştir. *Äñgime* sözü Türkçedeki hikâye/kısa hikâye türüne karşılık gelen

---

[11] Bkz. Seda Işık, *Türk Edebiyatında Hikâye Türü Üzerine Görüşler* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilinler Enstitüsü, İstanbul, 2010.

[12] Zäkiy Axmetov, *Ädebiyettanuw Terminderiniñ Sözdigi*, Ana Tili Yay., Almatı, 1996, s. 165.

[13] Burada söz konusu olan "xıykayat" Axmet Baytursınulı'nın *Ädebiyet Tanıtqış*'ta (s. 147) bahsettiği "xıykayat"tan tamamen farklıdır.

bir terimdir. Novella ise hikâyeye benzeyen ancak hikâyeden olay örgüsü ve olayın işlenişi bakımlarından ayrılan kısa edebî türdür:

> *"Novellada bir iki küçük olay kısaca işlenir; olay aniden biter. Olay âdeta sıkıştırılır, kahramanların özellikleri hiç umulmadık şekilde ortaya çıkar. Zaten Goethe novellayı, 'Novel yenilik, beklenmeyen durumdur.' diye tarif eder. Kazak edebiyatında Ğabiyt Müsrepulı 'an' temli Ananıñ Anası, Aşınğan Ana, Er Ana adlı üç novella yazmıştır. Settar Erüwbay da novella türünün gelişmesine katkıda bulunmuştur."*[14]

Çok kısa oluşu, olayın basit oluşu ve sathi işlenişi, kişilerin özeliklerinin umulmadık olaylarla ortaya çıkışı, olayın birdenbire bitişi gibi hususiyetlere bakarak *novella*nın küçük hikâye hatta Çehov tarzı hikâye yani durum hikâyesi olduğunu söyleyebiliriz.

Kazak yazarları roman, povest (xıykayat=hikâyet) ve äñgime (hikâye) türlerinde çok yetkin eserler vermişler, novellaya ise çok fazla rağbet etmemişlerdir.

2. KAZAK HİKÂYECİLİĞİN DÖNEMLERİ

Kazak hikâyeciliğini içtimai ve siyasi olaylar ile bilhassa fikrî ve edebî eğilimleri, hareketleri dikkate alarak birkaç döneme ayırmak mümkündür. Ancak bu dönemlerin farazi olduğunu ve her dönemin diğerlerinden izler ve etkiler taşıdığını, dönemlerin girişik olduğunu unutmamak gerekir:

1. Kıssa ve Masaldan Hikâyeye
2. Alaş Edebiyatında Hikâye
3. Sosyalistik Realizm Döneminde Hikâye
4. 1956 Sonrası Dönemde Hikâye
5. 1985 Sonrası Dönemde Hikâye

2.1. Kıssa ve Masaldan Hikâyeye

Kazak edebiyatının sözlü geleneğe dayandığı, -Türk dünyasının ortak yazılı edebî mirası istisna edilecek olursa- Abay Qunanbayulı'na kadar Kazakla-

[14] D. Isqaqulı, "Novella", *Qazaq Ädebiyeti: Entsiklopediya*, Qazaqstan Damıw İnstitutı Yay., Almatı, 1999, s. 509.

rın yazılı bir edebiyata sahip olmadıkları bir gerçektir. Şifahi edebiyat verimi nesilden nesile sözlü tahkiye yoluyla aktarılmıştır. Yani Kazakların *awız ädebiyeti*[15] dediği şifahi edebiyatın devamlılığı *äñgimelew* (hikâye etme) usulüyle sağlanmıştır. Kazak sözlü edebiyatının anlatmaya bağlı başlıca verimleri jır (destan), añız (efsane), äpsana (menkıbe) ve ertegi (masal)[16] farklı kişilerce, değişik zeminlerde, çeşitli tahkiye usulleri kullanılarak icra edilmiş, bu şekilde Kazak edebiyatında bir "tahkiye geleneği" oluşmuştur.

On dokuzuncu asırda yazılı edebiyatın başlamasıyla Batı'da gelişen roman ve hikâye gibi tahkiyevi türler, Rus edebiyatı vasıtasıyla Kazak edebiyatına girmiştir. Bundan dolayı pek tabii olarak ilk Kazak hikâyeleri sözlü hikâye geleneğinin "kıssadan hisse çıkarma" düsturunun izlerini taşımaktadır. Aynı hususiyet ilk Türk hikâyeleri için de söz konusudur.

Kazak edebiyatında ilk hikâye örneklerini eğitimci, halk bilimci, dilci ve etnograf **Ibıray Altınsarıulı** vermiştir. Ibıray Altınsarıulı, Kazak mekteplerinde okutulmak üzere *Kirgizskaya Xrestomatiya (Qazaq Xrestomatiyası)* adlı eseri yazmıştır. İlk baskısı 1879 yılında yapılan[17] eser, Kazak çocukları için hazırlanmış bir okuma kitabıdır. Meşhur Türkiyatçı ve misyoner Nikolay İlminski'nin telkini ile Kiril harfleriyle neşredilen[18] kitap beş bölümden oluşmaktadır: 1. Uwaq Äñgimiler Ertegiler (Balalar Tuwrasında), 2. Ülken Kisiler Tuwrasındağı Äñgimiler, 3. Är Türli Öleñ-Jırlar, 4. Maqaldar, 5. Jumbaqtar.[19] İlk bölümde yer alan yirmi yedi anlatının ikisi manzumdur. Bu anlatılar, gerek teması gerek olay örgüsü gerekse dil ve anlatım açısından hem hikâye hem de masal özelliği gösteren *hikâye-masal* veya *masal-hikâye*lerdir. Nitekim müellif de bu bölümdeki eserleri *äñgime-ertegiler* olarak adlandırmıştır.[20] *Modern hikâyenin habercisi olan bu anlatılarda yazar, kıssa anlatma geleneğini esas almış, her anlatı sonunda mutlaka bir ders vermeyi amaçlamıştır. Birinci bölümdeki Tülki men Eşki, Qarğa men Tülki, Qarğa men Qurt, Sawısqan men Qarğa, Jan-Janwarlardıñ Dawlasqanı adlı metinler*[21] *zaten "kıssadan hisse çıkarma" anlayışıyla kaleme alınmış*

---

15 Bkz. Ş. Ibırayev, "Awız Ädebiyeti", *Qazaqstan: Ulttıq Entsiklopediya* 1, Qazaq Entsiklopediyası Yay., Almatı, 1998, s. 547.

16 Bu türlere dair bilgi için bkz. Mälik Ğabdullin, *Qazaq Xalqınıñ Awız Ädebiyeti*, Sanat Yay., Almatı, 1996.

17 Bkz. İbragim Altinsarin, *Kirgizskaya Xrestomatiya*, Orenburg, 1879.

18 Ekrem Ayan, "Ibıray Altınsarin ve Nikolay İvanoviç İlminski'nin Kazak Eğitim Sistemine Etkileri", *Turkish Studies*, Vol. 3/7, Fall, 2007, s. 130.

19 Bkz. İbragim Altinsarin, *Kirgizskaya Xrestomatiya*, İzdanie Vtoroe, Tipo-Litografiya B. A. Breslina, Orenburg, 1906.

20 İ. Altinsarin, *Aynı eser,* s. 1.

21 İ. Altinsarin, *Aynı eser*, s. 12-14.

öykünceлerdir, bunları hiçbir şekilde modern hikâye olarak değerlendirmek mümkün değildir.

Kirgizskaya Xrestomatiya'nın birinci bölümünde yer alan anlatılardan hikâye türüne en yakın olanları *Baymen Jarlı Balası* (Zengin Çocuğu İle Fakir Çocuğu)[22] ve *Oqıwdağı Balalardıñ Üyine Jazğan Xattarı* (Tahsildeki Balaların Evlerine Yazdıkları Mektuplar)[23] adlı metinlerdir. Bay men Jarlı Balası hikâyesi Asan (Hasan) adlı zengin çocuğu ile Üsen (Hüseyin) adlı fakir çocuğunun macerasını konu alır: Göçen awıl (oba) kıra oynamaya giden Asan ile Üsen'i unutur. Çocuklar kırdan geri döndüklerinde awılın çoktan göçmüş olduğunu görürler. Zengin balası Asan hemen ağlamaya başlar, fakir balası Üsen ise bir yandan onu teskin eder, bir yandan da göçe yetişmenin çaresini arar. Üsen, obanın yerinde gözü kırık bir iğne, bir bıçak parçası ve bir iki avuç kıl bulur. İki çocuk yola çıkarlar. Üsen kırık iğne, bıçak parçası ve kıldan ibaret malzemeleri kullanarak göçün konduğu yeri bulur. Ibıray Altınsarıulı, bu hikâyede akıl, maharet ve tecrübenin her türlü zenginlikten daha üstün olduğunu anlatarak özelikle fakir Kazak çocuklarına bir ders vermiştir.

Oqıwdağı Balalardıñ Üyine Jazğan Xattarı anlatısında her ne kadar "Balalar" ifadesi kullanılmışsa da dört mektup da "N" tarafından yazılmıştır. Dolayısıyla hikâye "N" isimli mektep çocuğunun dedesi ile ninesine (A Mektubu), ağabeyine (Б Mektubu), dostuna (B Mektubu) ve tekrar ağabeyine (Г) yazdığı dört mektuptan oluşan bir hikâyedir. Hikâyenin dikkat çekici özellikleri mektuplardan oluşması ve Kiril harfleriyle (А, Б, В, Г) dört bölüme ayrılmış olmasıdır. Bu iki hususiyet geleneğe bağlı anlatı türlerinde görülmez ve Kazak edebiyatı için bir yeniliktir. Mektep çocuğu "N" birinci mektupta dede ve ninesinin hâlini hatırını sormakta, onların duaları sayesinde yaşadığını belirtmekte, gönderdikleri mektup ve hediye için onlara teşekkür etmektedir. Bir mektep çocuğunun, dede ve ninesine çiçek hastalığı ile ilgili tıbbî bilgi vermesi de manidardır. "N" ikinci mektubu ağabeyi Ibray'a yazmış ve ondan uzun zamandır haber alamadığını belirterek sağlığından endişe ettiğini ifade etmiştir. Bu arada küçük kardeşine (veya yeğenine) iki kadak (bir kilo kadar) şeker gönderdiğini de hatırlatmıştır. "N" üçüncü mektubu mektep arkadaşı Muratpay'a yazmıştır. "N" mektubunda ikinci sınıfa geçtiğini, bir iki hafta sonra memlekete geleceğini, arkadaşıyla kır bayır dolaşarak oynadığı günleri asla unutmadığını belirterek akranlara selam söylemiştir. "Ağabeyime söyle, benim koyu doru dönenime[24] kimseyi bindirmesin…" diye tembihlemeyi de

[22] İ. Altinsarin, *Aynı eser*, s. 20-24.

[23] İ. Altinsarin, *Aynı eser*, s. 26-28.

[24] Dönen, üç yaşını bitirip dört yaşına girmiş sığır veya at demektir.

ihmal etmez. Dördüncü mektup "N" yine ağabeyine yazmıştır. Bu mektupta "N" soğukladığı için biraz hastalandığını, dolayısıyla ağabeyinin boşuna telaş ettiğini belirtir. Mektubun en mühim satırları şunlardır: "Ağabey, babama söyleyip de sıcak ahşap ev yapsanıza. Keçe ev (çadır) yazın ne kadar iyi ise kışın da o kadar kötüdür. Soğuk keçe evde büzüşüp önünü ateşte ısıtırsın, arkan ise donar; ayrıca doğru dürüst yıkanamazsın. Buradaki uzman hekimler, Kazakların hastalığının ekserisi ya soğuk algınlığından ya da pisliktendir, diyorlar." Görüldüğü gibi Ibıray Altınsarıulı, mektuplardan oluşan bu hikâyeye de iletisini açıkça yazmıştır: Adam gibi yaşamak için yerleşik hayata geçmek lazımdır.

Kirgizskaya Xrestomatiya'nın *Ülken Kisiler Tuwrasındağı Äñgimiler* adlı ikinci bölümünde otuz dört anlatı yer almaktadır. Bu anlatıların tamamı modern hikâye özellikleri göstermez. Zaten Altınsarıulı da Qarağlış / Qarlığaş (Kırlangıç), Tazşa Bala (Keloğlan), Altın-Aydar (Altın Aydar) anlatılarının[25] ertegi yani masal olduğunu ayraç içinde belirtmiştir. Kalan otuz bir anlatı içinde modern hikâye özelliği gösterenler şunlardır: Qıpşaq Seyitqul (Kıpçak Seyitkul),[26] Dadandıq / Nadandıq (Cehalet) adlı anlatıların "Г" bölümü,[27] Kiyiz Üy men Ağaş Üy (Keçe Ev İle Ağaç Ev).[28] Diğer anlatılar ise daha ziyade kıssa özelliği gösteren metinlerdir.

Qıpşaq Seyitqul hem konusu hem anlatımı hem olay örgüsü hem de tekniği bakımından tam anlamıyla bir *hikâye*dir. Bundan dolayı bu metni Kazak edebiyatının ilk modern hikâyesi olarak kabul etmekte hiçbir mahzur yoktur. *Qıpşaq Seyitqul* hikâyesi de aslında "ileti" vermek maksadıyla kaleme alınmış bir anlatıdır. Hikâyenin başkahramanı Orta Cüz'ün Kıpçak uruğundan Seyitqul adlı fakir bir Kazak'tır. Herkesin barımta yani hayvan hırsızlığı ile uğraştığı bir zeminde Seyitqul fakir aşiretini nasıl geçindireceği derdine düşmüş, düşünüp taşındıktan sonra Türkistan yöresinden başka bir yere göçmek gerektiğine karar vermiştir. Seyitqul birçok yeri dolaştıktan sonra Qabırğa Suyu'nun kıyısına yerleşmeye karar verir. Çok yalvarmasına rağmen Seyitqul, ağabeyini göçmeye ikna edemez; neticede ağabeyi üç dört evle birlikte Türkistan tarafında kalır. Qabırğa boyuna geldikten sonra Seyitqul eline kazma alarak toprak aktarır ve ekin eker. O yıl iyi mahsul olur; Seyitqul otuz haneli köyüne yetecek ekini ayırır, kalanını yöredeki göçerler ile takas eder. Her yıl daha fazla ekin üreten Seyitqul çevredeki açgözlü halktan korunmak için köyün etrafını

[25] İ. Altinsarin, *Aynı eser*, s. 65-75.
[26] İ. Altinsarin, *Aynı eser*, s. 35-37.
[27] İ. Altinsarin, *Aynı eser,* s. 51-52.
[28] İ. Altinsarin, *Aynı eser,* s. 54-56.

duvarla çevirir. Bu surun içinde pazar kurar. Buhara ve Hokant ile ticari ilişki kurulur. Seyitqul'un ve çevresindekilerin durumunu gören birçok fakir köye gelip yerleşir. Köy, refah içinde yaşayan bir beldeye dönüşür. Seyitqul da artık urukbaşı olmuştur. Gelgelelim Seyitqul'un Türkistan'daki ağabeyi hırsızlıktan dolayı öldürülür, Seyitqul ağabeyinin perişan olan ailesini yanına alır.

Ibıray Alntınsarıulı, birçok eserinde olduğu gibi bu Qıpşaq Seyitqul hikâyesinde de Kazak halkının kurtuluşunun yerleşik hayata geçerek ziraatla uğraşmakta olduğunu vurgulamıştır. Ibıray Altınsarıulı, *Nadandıq* ve *Kiyiz Üy men Ağaş Üy* adlı hikâyelerde de devrin içtimai meselelerine değinmiş, bu şekilde halkı uyandırıp bilinçlendirmeye çalışmıştır.[29] *Nadandıq*'ta cehaletin ne menem bir bela olduğu dört ayrı hikâyecikle gözler önüne serilir. Hikâyeciklerden sonuncusu 1875 yılında vuku bulan bir olaydır. Yazar, olayı bir arkadaşının ağzından anlatır. 1875 yılının yazında bir awıla yolu düşen anlatıcının dikkatini ağlamaktan gözleri şişmiş, hiç kimseyle oynamayan bir kız çocuğu çeker. Adam, kıza ne olduğunu sorar. Awıl sakinleri kızın anasının dün öldüğünü, kadını defnettiklerini; akşamleyin kadının kabrinin yanına varan çocukların bir ses işittiklerini, gidip bakınca aynı sesi kendilerinin de duyduklarını sonra bir uğursuzluğa uğramamak için obayı terk ettiklerini anlatırlar. O vakitten beri anasının sağ olduğuna inananan kızcağızın ağladığını da ilave ederler. Durumdan işkillenen anlatıcı, awıl sakinlerinin itirazlarına rağmen mezarı açar. Bakarlar ki kadının henüz vücudu sımsıcak, kadın ölmemiş. Ibıray Altınsarıulı, hikâyenin sonunda kıssadan hisseyi çıkarır:

> *"Belki böyle işler her memlekette olur. Bilgili büyük tabipler, bazı hastalıkların bir hafta kadar şuur kaybına yol açtığını, bu sırada hastanın hiçbir canlılık emaresi göstermeden yattığını söylüyorlar. Onun için ölüyü gömerken çok dikkatli olmak ve acele etmemek lazımdır."* [30]

Kiyiz Üy men Ağaş Üy hikâyesinde meslek meselesi ile yerleşik hayata geçme zarureti ele alınmıştır.[31] Bu hikâye de 1876 yılında vuku bulan bir hadiseye bina edilmiştir. Anlatıcı birinci kişidir. Hâkimlik yapan anlatıcıya biri Meşer,[32] diğeri Kazak iki kişi gelir. İkisi de usta olan bu adamlar, Kazaklara

---

[29] Bkz. Z. Axmetov, "Altınsarin Ibıray", *Qazaq Ädebiyeti: Entsiklopediya*, Qazaqstan Damıw İnstitutı Yay., Almatı, 1999, s. 55.

[30] I. Altınsarin, *Aynı eser*, s. 52.

[31] Xanğalıy Süyinişäliyev, *Qazaq Ädebiyetiniñ Tarıyxı*, Sanat Yay., Almatı, 1997, s. 862.

[32] "Meşer", Moskova'nın güneyindeki Moskova, Klazma, Ok ve Sudoga ırmakları arasındaki Metseralı Tatarlara verilen isim olmalıdır.

ev yaparak para kazanırlarmış. Kavgalarının sebebi Meşer'in kendileri için bir ev yapmayı teklif etmesi, Kazak'ın ise buna şiddetle karşı çıkarak keçe evi (çadır) tercih etmesidir. Meşer müstakil evin üstünlüğü hususunda ısrar etmiş, Kazak da keçe evin üstünlüğü hususunda inat etmiştir. Hâkim meseleyi şöyle çözer: Evin de keçe çadırın da kendisine göre üstünlükleri vardır. Ev, gerçi göçle birlikte taşınmaz ama kışın yaşamak için çok rahattır. Keçe çadır göçle birlikte taşımaya çok uygundur, istenen yere taşınıp kolayca kurulabilir ancak kışın yaşamaya müsait değildir. Dolayısıyla her iki barınak da lazımdır. Bunun için Kazak, bir keçe çadır satın almalı, Meşer ise bir ev inşa etmelidir. İki barınağı da birlikte kullanacakları için masrafa ortak olmalıdırlar. Hâkimin bu sözünden sonra her ikisi de kendisinin haklı çıktığını söyleyerek uzaklaşır.

> *"Burada yazarın düşüncesi çok açıktır. Bir yere temelli yerleşen, göçerlikten vazgeçen halk için keçe evden ağaç ev oldukça üstündür. Keçe çadır sadece yaz keyfi için gereklidir. Buna rağmen hayvancılıkla uğraşanlara keçe ev hâlâ lazımdır. Dolayısıyla keçe evi de sakla ve gerektiğinde kullan. Öz milletine has faydalı örf ve âdetleri, lüzumlu eşyaları yok etme, başka milletlerin kazanımlarıyla birleştirerek kullanmayı bil ki bunu ancak üşenmeden çalışma ve meslek sayesinde başarırısın."*[33]

Hikâyeyi bir araç olarak kullanmasına ve her hikâyesine açık bir "ileti", bir "kıssadan hisse" koymasına rağmen Ibıray Altınsarıulı, edebî zevk ve estetiği asla göz ardı etmemiş; bilhassa hikâyelerinde edebî kabiliyet ve ustalığını ortaya koymaya çalışmıştır. Dolayısıyla Ibıray Altınsarıulı, ilk Kazak hikâyecisi unvanını fazlasıyla hak eden bir yazardır.

* * *

Kazak yazı dilinin oluşmasında, Kazak yazılı edebiyatının gelişmesinde ve buna bağlı olarak hikâye türünün olgunlaşmasında mühim ve büyük bir role sahip olan *Dala Walayatınıñ Gazeti* 1888-1902 yılları arasında Rusça ve Kazakça olarak çıkmış bir gazetedir. *Dala Walayatınıñ Gazeti*,1888-1893 yılları arasında Ombı'da (Omsk) çıkmakta olan *"Akmolinskie Oblastnıe Vedomosti"* (Акмолинские областные ведомости) gazetesinin eki olarak Kazak ve Rus dillerinde neşredildi. Gazetenin Rusça nüshası *"Osoboe Pribavlenie K Akmolinskim Oblastım Vedomosti"* adı ile çıkmıştır. Daha sonra bu gazetenin yerine biri

[33] X. Süyinişäliyev, *Aynı eser*, s. 862.

Rusça *Kirgizskaya Stepnaya Gazeta* (Киргизская степная газета) diğeri Kazakça *Dala Walayatınıñ Gazeti* olmak üzere iki gazete çıkarılmıştır. Gazete haftada bir kere basılmıştır.[34]

Gazetede Rus hükûmetinin kanunları, tüzükleri, kararlarının yanı sıra içtimai, siyasi, ilmî ve edebî yazılar da yayımlandı. *Dala Walayatınıñ Gazeti*'nde yayımlanan edebî eserlerin bir kısmını Kazak edebiyatı verimleri, diğer kısmını ise Rusçadan çevrilen metinler ile Şark edebiyatından yapılan uyarlamalar oluşturmuştur. Bu gazetede Kazak halk edebiyatına ait birçok eser neşredilmiştir. Bunun yanında yazılı Kazak edebiyatının temelini oluşturan ilk eserler de burada yayımlanmıştır.[35] Mesela Abay Qunanbayulı'nın ilk neşredilen şiiri *Jazdı Kün Şilde Bolğanda*, *Dala Walayatınıñ Gazeti*'nin 1889 yılı 7. sayısında yer almaktadır.[36]

Dala Walayatınıñ Gazeti'nde birçok telif, uyarlama ve tercüme anlatı yayımlanmıştır. Fakat bunların büyük ekseriyeti "kıssadan hisse çıkarma" maksadından öte geçememiştir. Telif anlatılar ise ilk hikâyeci Ibıray Altınsarıulı'nın her bakımdan gerisinde kalmıştır. Kayda değer tek hikâye gazetenin 1898 yılı 4., 5. sayılarında neşredilen yazarı meçhul olan *Bätiy* hikâyesidir.[37] Konusu, olay örgüsü, kişileri, zamanı ve yeri bakımından Kazak hikâyeciliğinde bir dönüm noktası sayılabilecek eseri yazar, "Adas" diye imzalamıştır. Adas'ın kim olduğuna dair bilgiye maalesef ulaşamadık.

Bätiy hikâyesi sonraki yıllarda, hususuyla Ekim İhtilali'nden sonra çok işlenen "kadın hakları" meselesini 1898 yılında ele alışı bakımından ayrıca mühimdir. "*Hikâye başlar başlamaz esas konuya geçmiştir. … Bu, o devir edebiyatı için mühim bir yenilikti. Çünkü o devir eserlerinin çoğunda yazarlar önce iğreti ithaf sözler, girişler, şiirler söyler sonra esas olaya girerlerdi. Bu, şifahi edebiyatın ve kıssa yazan şair ve yazarların geleneği idi."*[38] *Hikâyenin meseleyi realist bir şekilde ele alışı da ayrıca dikkat çekicidir. Hikâyede on dokuzuncu yüzyıl Kazak kadınının içtimai durumu oldukça iyi verilmiştir.*

Bätiy hikâyesi "bab" adı verilen dört bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde eski âdetlere göre sözlendiği müstakbel kocası öldükten sonra Bätiy'i almak

---

[34] Daha fazla bilgi için bkz. Ü. Sübxanberdina, *Dala Walayatınıñ Gazeti: Ädebiy Nusqalar*, Muxtar Äwezov Atındağı Ädebiyet Jäne Öner İnstitutı Yay., Almatı, 1989, s. 5 ve devamı.

[35] Ü. Sübxanberdina, *Aynı eser*, s. 7.

[36] Ü. Sübxanberdina, *Aynı eser*, s. 8.

[37] Bkz. Ü. Sübxanberdina, *Qazaqtıñ Revolyutsiyadan Burınğı Merzimdi Baspasözindegi Materialdar* 2, Ortalıq Ğlımıy Kitapxana Yay., Almatı, 1963, s. 206.

[38] Ü. Ü. Sübxanberdina, *Dala Walayatınıñ Gazeti: Ädebiy Nusqalar*, Muxtar Äwezov Atındağı Ädebiyet Jäne Öner İnstitutı Yay., Almatı, 1989, s. 23.

için sözlüsünün küçük kardeşi çocuk damadın awıla gelişi anlatılır. İkinci bölüm, bu eski âdeti savunan aksakalların sohbetine ayrılmıştır. Üçüncü bölümde Bätiy'in sözlüsünün köyündeki içler acısı hâli gözler önüne serilir. Dördüncü bölümde ise köyden kaçan Bätiy'in bozkırda donarak ölürken çektiği eziyet ve ettiği kargış verilir._

Hikâyede Bätiy, kendi kendisini koruma lüzumuna inanmaya başlayan Kazak kadını tipi olarak verilir. Bätiy, eski töreye karşı çıkmadığı için sevmediği bir adamla evlendiğinin geç farkına varmış ve pişman olmuştur. Fakat Kazak kadını Bätiy'in şahsında -bozkırda donarak ölürken ettiği kargış ile de olsa- töreye dayanarak yapılan zulme isyan etmiştir.

Bätiy tipi hikâyede gerek ruhî gerekse fizikî tasvirlerle tabii hâliyle verilmiştir. Devrin Kazak kadını tipi ve Kazak kadının durumu Bätiy'de toplanmış ve bir "ilk tip" oluşturulmuştur.[39]

* * *

Birçoğu masal-hikâye, efsane-hikâye, menkıbe-hikâye, pek az bir kısmı ise hikâye olan ilk Kazak anlatıları Ibıray Altınsarıulı'nın ilk baskısı 1879'da, ikinci baskısı 1906 yılında yapılan *Kirgizskaya Xrestomatiya* (Qazaq Xrestomatiyası) adlı kitabı ile 1870-1882 yılları arasında Taşkent'te çıkan *Türkistan Walayatınıñ Gazeti* ve 1888-1902 yılları arasında Ombı'da çıkan *Dala Walayatınıñ Gazeti*'nde neşredilmiştir. Bu hikâyeler tema ve konu, olay örgüsü, dil ve anlatım, kişi kadrosu, mekân ve zaman anlayışı bakımlarından eski tahkiye geleneğinden, diğer bir tabirle destan, efsane, menkıbe ve masal geleneğinden az veya çok izler taşımaktadır. Buna rağmen bu ilk "hikâyeler" Kazak hikâyeciliğinin temelini oluşturmuş, daha yirminci asır başında çok mühim hikâyecilerin yetişmesini sağlamıştır.

2.2. Alaş Edebiyatında Hikâye

2.2.1. Alaş Kavramı, Alaş Patisi ve Alaşorda Hükûmeti

Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi'nde madde başı olarak dört "ALAŞ" bulunmaktadır:[40]

---

[39] Bätiy hikâyesi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Ü. Sübxanberdina, *Aynı eser*, s. 23-25.

[40] Axmediy Isqaqov vd. (Haz.), *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi I*, A. Baytursınulı Atındağı Til Bilimi İnstitutı Yay., Almatı, 2006, s. 377-380.

ALAŞ (I) 1. Tar. Eski Kazak boylarının ilk kurduğu birlik, Kazak adından önce kullanılan umumi ad. 2. Kazak, Kazak milleti. 3. Halk, millet, el. ALAŞ (II) Esk. Kazak boylarının eskiden kullandıkları uran (slogan). ALAŞ (III) Siy. Milliyetsever Kazak aydınlarına Sovyet devrinde yamanan sevimsiz isim. ALAŞ (IV) Esk. Yat, yabancı, düşman.

İlk üç maddede "Alaş" sözünün "Kazak" adı ile bütünleştiği, milletin birlik ve dirliğinin remzi hâline geldiği görülmektedir. *Ulttıq Entksiklopediya*'da da bunu destekler mahiyette bilgiler mevcuttur. *Ulttıq Entksiklopedi*'de Alaş adının öncelikle Türklerin ortak adı olduğu, sonraki yıllarda ise Kazak sözü ile aynı anlamda kullanıldığı ifade edilmektedir.[41] Kazak tarihinde Alaş Qozğalısı, Alaşorda, Alaş Partiyası, Alaş Ädebiyeti, Alaş Avtonomiyası, Alaş Azamatı gibi isim ve kavramlar da bunun delilidir.

Kazakların tarihî adı, birlik ve dirliğinin remzi olan Alaş sözü millî şuurun güçlendiği her dönemde öne çıkmış, bilhassa yirminci asır başında "millî" hususiyet taşıyan her hamlenin adı olmuştur. 1916 yılında Semey'de Kölbay Tögisulı ve karısı Mariyam tarafından Kazakları birlik ve dirliğe çağıran *Alaş gazetesi* çıkarılmıştır.[42] Bolşevik İhtilali'nden sonra istiklal ümitleri yeşeren Kazak milliyetperverleri 5-13 Aralık 1917'de Orınbor'da İkinci Umumi Kazak Kurultayı'nı toplamışlar ve millî Kazak devleti "Alaş Atonomiyası"nı (Alaş Otonomisi) ilan etmişlerdir. Lakin yenilgiye uğratılan Alaş (Alaşorda) Hükûmeti, 1920 yılında Bolşeviklere katılmak zorunda kalmıştır.[43] 1917 yılında kurulan, 1920 yılına değin Alaş Otonomisi'ne vaziyet eden, Kazak tarihinde derin izler bırakan ilk millî demokrat Kazak partisinin adı da Alaş Partiyası'dır.[44] 1917-1920 yılları arasında hükûmet eden Alaş Otonomisi hükûmetine ise Alaşorda denir.[45]

"Alaş Edebiyatı" kavramının anlaşılması için Alaş Partiyası (Alaş Partisi) veya Alaş Qozğalısı (Alaş Hareketi) kavramının iyice anlaşılması şarttır. Onun için Alaş Partiyası hakkında genişçe malumat vermek iktiza eder.

---

41 B. Käribayev ve Ä. Xasenov, "Alaş", *Qazaqstan: Ulttıq Entsiklopediya 1*, Qazaq Entsiklopediyası Yay., Almatı, 1998, s. 246.

42 T. Qojakeyev ve S. Qaliyev, "Alaş", *Qazaqstan: Ulttıq Entsiklopediya 1*, Qazaq Entsiklopediyası Yay., Almatı, 1998, s. 246.

43 K. Nurpeyisov, "Alaş Avtonomiyası", *Qazaqstan: Ulttıq Entsiklopediya 1*, Qazaq Entsiklopediyası Yay., Almatı, 1998, s. 247-248.

44 M. Qoygeldiyev, "Alaş Partiyası", *Qazaqstan: Ulttıq Entsiklopediya 1*, Qazaq Entsiklopediyası Yay., Almatı, 1998, s. 251-252.

45 M. Qoygeldiyev, "Alaşorda", *Qazaqstan: Ulttıq Entsiklopediya 1*, Qazaq Entsiklopediyası Yay., Almatı, 1998, s. 250.

1917'de Alaş Partisi'nin kuruluşu Kazak cemiyetinin yeni siyasi ve içtimai durumu itibarıyla yeniden teşkilatlanma zaruretini ortaya koyduğu gibi Rus sömürge siyasetinin Kazakistan'da darboğaza girdiğini de göstermektedir. Haddizatında Kazak aydınları daha 1905-1907 yıllarında, yeni içtimai taleplere cevap verecek bir parti kurma teşebbüsünde bulunmuşlardır. Rus Çarlığı'nın 1905 yılında Devlet Duması teşkili kararına uygun olarak Kazaklar da Duma'ya temsilci göndermek maksadıyla 1905 yılının sonunda Oral (Ural) şehrinde düzenlenen Kazak Vilayetleri Vekilleri Kurultayı'nda (Qazaq Konstitutiyalıq-Demokratiyalıq Partiyası'nı (Kazak Anayasal Demokrat Partisi) kurmuşlardır.

10 Mayıs 1906 yılında Äliyxan Bökeyxanulı, Semey'deki toplantıda Xalıq Erkindigi Partiyası'nın (Halk Hürriyeti Partisi) programını okumuş, toplantı katılımcıların partiye üye olmasıyla son bulmuştur.

Siyasi hayata yeni girmiş Kazak partilerinin siyasi ve içtimai programları, bazı yönleriyle radikal burjuvazi Rus partilerinin programlarıyla örtüşmekteydi. Ancak Kazak partilerinin nihai hedefleri tamamen başkaydı. Mesela Alaş Partisi'nin programında şunlar vardı: 1. Kazak topraklarının bütünüyle Kazak halkının malı olduğunu ilan eden bir kanun çıkarmak. 2. İç Rusya'dan gelen göçmen akınını durdurmak. 3. Kazak işçilerini hürriyet ve eşitliğe kavuşturmak, işçilerin haklarını koruyacak kanunlar çıkarmak. 4. Kazak çocukları için mektep, medrese ve üniversiteler açmak. 25 Aralık 1905 yılında kabul edilen Qarqaralı Quzıratı'nda (Qarqaralı Bildirisi) da aynı yönde maddeler vardı. Rus baskı ve zulmüne karşı ilk millî topyekûn isyan dalgasını başlatmasına rağmen bu girişimlerden tam anlamıyla teşkilatlanmış bir siyasi parti çıkmamıştır. Bunun altyapısı tam hazır değildi.

Kazak aydınlarının millî bir parti kurma isteği 1913 yılında tekrar ortaya çıktı. Muxamejan Seralı'nın yönettiği *Ayqap*[46] dergisi etrafında toplanan münevverler, mühim içtimai meseleleri müzakere edip bir yol haritası belirlemek maksadıyla Millî Kurultay toplanması çağrısı yaptılar. Fakat Kazak bozkırında hüküm süren katı askerî sömürge idaresini dikkate almaya mecbur olan Äliyxan Bökeyxanulı'nın önderliğini yaptığı ekip buna şiddetle karşı çıktı.

Siyasi parti kuracak şartlar ancak 1917 yılında Şubat İhtilali'nden sonra olgunlaştı. *Qazaq* gazetesince[47] kurulan Kazak Kurultayı Tertip Heyeti gündeme

[46] *Ayqap* dergisi, 1911-1915 yıları arasından Troitsk şehrinde ilkin ayda bir kere, sonra ayda iki kere olmak üzere toplam 88 sayı çıkan, ilk yazı işleri müdürlüğünü Muxamedjan Seralı'nın yaptığı içtimai, siyasi ve edebî dergidir.

[47] *Qazaq* gazetesi, Axmet Baytursınulı'ın yazı işleri müdürlüğünde 1913-1918 yılları arasında Orınbor şehrinde 265 sayı çıkan, *Ayqap* dergisi ile birlikte Alaş Qozğalısı'nın yayın organı hâline gelen siyasi, içtimai, edebî ve kültürel gazetedir.

Kazak siyasi partisini kurmak meselesini de almış ve gerekçe olarak şunları ileri sürmüştür:

> *"Bugün Rusya'da birçok siyasi parti vardır. Bu partilerin hedefleri programlarında yazmaktadır. Erbabına malum olduğu üzere hiçbir partinin programı tam olarak Kazakların hedefleriyle örtüşmemektedir. Bundan dolayı Kazakların amaçlarına hizmet edecek bir parti kurmak zarureti vardır."*

21-26 Temmuz 1917'de Orınbor'da yapılan Kazak Kurultayı siyasi parti kurulması kararı almış ve partinin programını hazırlama vazifesi Şûra-yı İslam'a[48] seçilen Kazak temsilcilere verilmiştir. Partinin temel hedefi ise "demokratik, federal, parlamenter cumhuriyet kurmak" olarak belirlenmiştir. Kurultay'ın son gününde parti başkanlığına Äliyxan Bökeyxanulı getirildi. *Qazaq* gazetesi 1917 yılında çıkan 244. Sayısındaki başmakalesinde partinin adının "Alaş" olmasını teklif etti. Milletvekili olmak isteyenlere de parti adına adaylık koyma çağrısında bulundu. Alaş Partisi, kısa zamanda bütün vilayetlerde teşkilatlanmasını tamamladı. Kazak Kurultayı'nda milletvekili adayı olarak belirlenen kişiler partinin de idarî kadrosunu oluşturdular.

Alaş Partisi, programında Rusya'nın demokratik, federal bir devlet olması gerektiğini belirtmiştir. Programa göre idarî açıdan bölük pörçük durumda olan Kazak vilayetleri de Kazaklar tarafından yönetilen tek bir devlet olarak Rusya Federasyonu'nda yer alacaktır. Parti programında feodalite ve aristokrasinin sınırlandırılmasından, sınıf mücadelesinden hiç bahsedilmemiştir; buna mukabil millî menfaat ve millî birlik üzerinde ısrarla durulmuştur. Parti'nin adaletten yana, güçsüzlerin dostu, zorbaların ise düşmanı olacağı; bütün gücünü iyilik için kullanacağı programda özellikle vurgulanmıştır. Yine herkesten gücü nispetinde vergi alınacağı belirtilmiştir. Programda din ve inanç hürriyeti, düşünce ve ifade hürriyeti, kadın-erkek eşitliği, masumiyet karinesi, konut dokunulmazlığı, eğitim hakkı, ana dilde eğitim gibi konuların ele alınması manidardır.

Programda en mühim mesele olarak toprak meselesi gösterilmiştir: Kazak toprağı, yeraltı ve yerüstü zenginlikleriyle Kazaklarındır. Kazakların rızası olmadan İç Rusya'dan göçmen gelmeyecektir. Toprak meselesi kanunla düzenlenecek, Kazaklar öncelikle kendi topraklarına sahip olacaklardır. Toprak

[48] Mayıs 1917'de Moskova'da yapılan Rusya Müslümanları Kurultayı'nın kararıyla kurulan içtimai-siyasi kurumdur. Geçiş döneminde Müslümanların siyasi, içtimai meselelerini takip eden, işlerini düzenleyen Şûra-yı İslam'a Türkistan'dan 7, Kafkas'tan 2, Kazak vilayetlerinden 5, Litvanya Tatarlarından 1, İç Rusya'dan ise 10 üye seçilmiştir.

herkesin beyanı esas alınarak köye, boya ve uruğa göre taksim edilecektir…

Alaş Partisi 1917 yılında üç büyük meselenin hallinde mühim rol oynamıştır:

1. Parti üyeleri halk arasında dolaşarak öncelikli meselelerin tespiti ve bunların parti programına girmesinde büyük rol oynamışlardır.

2. Parti üyeleri Alaş Otonomisi diye adlandırılan Millî Kazak Devleti'nin de ilan edildiği İkinci Kazak Kurultayı'nı Aralık 1917'de toplamışlardır. Kurulan hükûmete Alaşorda Ulttıq Keñes Ükimeti (Alaşorda Millî Sovyet Hükûmeti) adı verilmiştir. Bu hükûmetin üyelerinin kendilerini Alaş Partisi'nin üyesi saydıkları şüphesizdir.

3. Kasım 1917'de Büyük Rusya Kurultayı'na gönderilen temsilcilerin tamamı Alaş Partisi listesinden seçilmiştir.

1917 Bolşevik İhtilali'nden sonraki iç savaş şartları Alaş Partisi'nin büyük bir siyasi güce dönüşmesine fırsat vermedi. Alaş Partisi veya Alaş Hareketi ve dolayısıyla Alşaorda Hükûmeti iç savaş yıllarında Bolşeviklerce "düşman" olarak kabul edilmiştir. İç savaşı kazanan Bolşevikler, Alaş Partisi'ni ve Alaşorda Hükûmeti'ni lağvetti. Sovyet Hükûmeti, Alaş Partisi'ni ve Alaşorda Hareketi'ni Kazakistan'ın siyasi ve içtimai hayatından söküp atmak için "karalama" ve "şiddet" usulünü de kullanmıştır. 1919-1920 yıllarında Sovyet Hükûmeti tarafından affedilmiş olmalarına rağmen Alaş Hareketi'ne katılanların tamamına yakını Stalin'in gazabına uğramış; "halk düşmanı", "casus" suçlamasıyla ya kurşuna dizilmiş yahut hapishanelerde ve çalışma kamplarında ölmüş veya öldürülmüştür. Sağ kalanlar ise ömür boyu takip edilmiştir. Katledilenlerin akrabaları ise "halk düşmanının akrabası" damgasıyla yaşamaya mecbur olmuşlardır.[49]

2.2.2. Alaş Edebiyatı

Sovyet edebiyat tarihi geleneğinde yirminci asrın ilk çeyreğindeki Kazak edebiyatı, XX Ğasır Basındağı Ädebiyet,[50] XX Ğasır Basındağı Qazaq

[49] Alaş Partisi (Alaş Hareketi) bölümünü hazırlarken şu kaynaklardan yararlandım: K. Nurpeyisov, "Alaşorda", *Qazaqstan: Ulttıq Entsiklopediya 1*, Qazaq Entsiklopediyası Yay., Almatı, 1998, s. 250; M. Qoygeldiyev, "Alaş Partiyası", *Qazaqstan: Ulttıq Entsiklopediya 1*, Qazaq Entsiklopediyası Yay., Almatı, 1998, s. 251-252.

[50] Qulbek Ergöbek, *XX Ğasır Basındağı Ädebiyet: Xrestomatiya*, Bilim Yay., Almatı, 1994.

Ädebiyeti,[51] Qazaqtıñ XX Ğasır Basındağı (1900-1920) Ädebiyeti[52] gibi adlar altında incelenmiştir. *Kitabiy aqındar, ağartuwşı aqın-jazuwşılar, sınşıl ağartuwşı aqın-jazuwşılar, ultşıl aqın-jazuwşılar, demokrat aqın-jazuwşılar*[53]gibi farklı adlar alsalar da bu dönem edebiyatçıları Rus sömürgeciliğine karşı çıkmışlar; millî şuuru uyandırmak için çalışmışlar; cahilliğe, fakirliğe ve ayrılığa karşı savaş açmışlardır. Ancak yirminci asır başında Kazak fikir, siyaset ve edebiyat hayatına damgasını vuran Alaş Ğozgalısı (Alaş Hareketi) olmuştur. Bundan dolayı bağımsızlıktan sonra Alaş Hareketi çevresinde gelişen Kazak edebiyatını "Alaş Ädebiyeti",[54] "Alaş Urandı Ädebiyet"[55] terimler de kullanılmaya başlamıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi yirminci yüzyılın ilk çeyreğini içine alan "Yirminci Yüzyıl Başındaki Kazak Edebiyatı" birçok akım ve eğilimi barındırmıştır.[56] Bu dönemde eser vermiş fakat Alaş Hareketi içinde yer almamış birçok şair ve yazar vardır. Meşhur Jüsip Köbeyulı (1857-1931), Nurjan Nawşabayulı (1859-1919), Turmağambet İztölewulı (1882-1939), Şädi Jäñgirulı (1865-1931), Äbüwbäkir Kerderi (1856-1912), Şäñgerey Bökey (1847-1920), Maqış Qaltayulı (1869-1916), Ergöbek Quttıbayulı (1865-1917), Molda Musa (Musabek Bayzaqulı) (1849-1932), Narmanbet Ormantayulı (1860-1916), Muxamedjan Seralı (1872-1929), Äkiram Ğalım (1892-1914), Tayır Jomartbay (1884-1937), Iğılman Şörekulı (1876-1932), Sıpandiyar Köbeyulı (1878-1956), Kölbay Tögesulı (1884-1919), Beket Ötelilewulı (1883-1949), Säbiyt Dönentay (1894-1933), Ärip Täñirbergenulı (1856-1924), Jambıl Jabayulı (1846-1945), Omar Şiypaulı (1879-1963) bunlardan bazılarıdır.[57]

Alaş Edebiyatı hem işlediği konular, edebiyata yüklediği vazife, millî romantizm, hem de tarihî dönem itibarıyla Türk edebiyatının Millî Edebiyat diye adlandırılan dönemine tekabül etmektedir. Alaşçılar da tıpkı millî edebiyatçılar gibi millî menfaatleri her şeyin üstünde tutmuşlar; şiir, hikâye, roman gibi bedii türler yanında makale ve fıkra gibi öğretici türlerde de eser vermişlerdir. Ancak Alaşçılar eserlerinde, bazı Millî Edebiyat Dönemi şair ve yazarlarının yaptıkları gibi sırf iletiyi ön plana çıkarmamışlar, sanat ve estetikten taviz vermemişlerdir.

---

[51] Beysembay Kenjebayev, *XX Ğasır Basındağı Qazaq Ädebiyeti*, Mektep Yay., Almatı, 1976.

[52] Beysembay Kenjebayev, *Qazaq Ädebiyeti Tarıyxınıñ Mäseleleri*, Ğılım Yay., Almatı, 1973, s. 3.

[53] Qulbek Ergöbek, *XX Ğasır Basındağı Ädebiyet: Xrestomatiya*, Bilim Yay., Almatı, 1994, s. 3.

[54] Aygül İsimaqova, *Alaş Ädebiyettanuwı*, Mektep Yay., Almatı, 2009.

[55] Rımğalıy Nurğalıy, *Qazaq Ädebiyetiniñ Altın Ğasırı*, Kültegin Yay., Astana, 2002.

[56] Geniş bilgi için bkz. Aşur Özdemir, "Yirminci Asrın Başında Kazakistan'da Fikrî ve Edebî Hareketker", *Bilig*, No 7, Güz-1998, s. 133-192.

[57] Geniş bilgi için bkz. Qulbek Ergöbek, *XX Ğasır Basındağı Ädebiyet: Xrestomatiya*, Bilim Yay., Almatı, 1994

2.2.3. Alaş Edebiyatı ve Hikâye

Alaş Edebiyatı roman ve hikâyeye ayrı bir önem vermiştir. İlk Kazak romanı sayılan Mirjaqıp Duwlatulı'nın *Baqıtsız Jamal*'ı 1910 yılında basılmıştır. Arkasından Tayır Jomartbay'ın *Qız Körelik* (1912), Sıpandiyar Köbeyulı'nın *Qalıñ Mal* (1913), Sultanmaxmut Torayğırulı'nın *Qamar Suluw* (1914) ve *Kim Jzıqtı* (1915) romanları gelmiştir.

Alaş Edebiyatı döneminde Kazak hikâyeciliği gerek hikâye tekniği, gerek tema zenginliği, gerekse estetik ve sanat yetkinliği bakımından rüştünü ispat etmiştir. Bu dönemde birçoğu Kazak edebiyatı tarihinin en mühim şahsiyetlerinden olan Sabır Şarıypulı (1882-1942), Jüsipbek Aymawıtulı (1889-1930), Äkiram Ğalımulı (1892-1914), Eljas Bekenulı (1892-1938), Sultanmaxmut Torayğırulı (1893-1920), Mağjan Jumabay (1893-1938), İliyas Jansügirulı (1894-1938), Säbiyt Dönentay (1894-1933), Säken Seyfollaulı (1894-1938), Jiyeñgalıy Tilepbergenulı (1895-1933), Beyimbet Maylı (1896-1937), Muxtar Äwezulı (1896-1961), Qoşke (Qoşmuxambet) Kemeñgerulı (1896-1937), Sımağul Sadwaqasulı (1900-1933), Mäjiyt Däwletbay (1900-1938) gibi yazarlar hikâye türünde eser vermişlerdir.

Alaş Hareketi'nde çok etkin rol almayan, sadece Kökşetaw'daki toplantıya katılan[58] Sabır Şarıypulı, çok parlak bir yazar değildir. Ancak yazdığı hikâyelerle Kazak hikâyeciliğinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Sabır Şarıypulı yazdığı *Sülik* (1929), *Erden Köli* (1929), *Kämen* (1935), *Jawbasar* (1937) gibi hikâyelerde Kazak halkının yaşayışını, örf ve âdetlerini, hayat felsefesini gerçekçi bir biçimde tasvir etmiştir.[59] *Erden Batır* (Erden Batır)[60] Sabır Şarıypulı'nın önemli hikâyelerinden biridir. 1927 yılında kaleme aldığı hikâyede yazar, Erden Gölü ve çevresini tasvir ederken memleket sevgisini ele almakta, Erden Gölü'den hareketle anlattığı Erden Batır'la tarih şuuru vermekte, Erden Gölü ve çevresinin Bağanalı uruğuna geçişini hikâye ederken de millî örf ve âdetlere dikkat çekmektedir. Erden Batır hikâyesi Kazak edebiyatının ilk tarihî hikâyelerinden biri sayılabilir.

2.2.3.1. Jüsipbek Aymawıtulı

Jüsipbek Aymawıtulı, Stalin'in gazabına uğrayarak kurşuna dizilen Alaş Hareketi'nin etkin üyelerinden biridir. Aymawıtulı Alaş Partisi'nin Semey

[58] Batıs Qazaqstan Oblısı*: Entsiklopediya,* Arıs Yay., Almatı, 2002, s. 421.

[59] *Qazaq Ädebiyeti: Entsiklopediya*, Qazaqstan Damıw İnstitutı Yay., Almatı, 1999, s. 682.

[60] Sabır Şarıypulı, *Şığarmalar 2*, QMKÄB, Almatı, 1959, s. 170-177.

teşkilatında vazife yapmıştır.[61] Şiir, piyes, fıkra, makale gibi birçok türde eser veren Jüsipbek Aymawıtulı roman ve hikâye türünde de rüştünü ispatlamış bir yazardır. 1926 yılında neşredilen *Qartqoja* romanı Kazak Sovyet romanının başlangıcı olarak kabul edilir.[62] Uzun hikâye türünde (povest) yazdığı *Künikeydiñ Jazığı* adlı eser *Jaña Ädebiyet dergisi*nin 1928 yılında çıkan 7, 8, 9. sayıları ile 1929 yılında çıkan 2, 3. sayılarında yayımlanmıştır.[63] Yazar, birçok eserinde olduğu gibi bu *povest'*te de kadın hakları meselesini işlemiştir.

Komünizme samimi olarak inanan Jüsipbek Aymawıtulı Sovyet idaresi hükümferma olmaya başladıktan sonra bütün mesaisini komünizm için harcamıştır. Yazdığı gerek edebî gerekse öğretici eserlerde hep bu ülküye hizmet etmiştir. *Eles* (Hayal)[64] adlı hikâye de bunlardan biridir. Yazar, hikâyeyi birinci ağızdan anlatır: "Yazar, elinde kalem masa başında uyuyakalır. Uyku ile uyanıklık arasında içeri biri giriverir. Yazara ne yazdığını sorar. Doğru dürüst bir cevap veremeyen yazar hırçınlaşır. Devrim yolunda yürüdüğünü söyleyerek adamın elinden kurtulmaya çalışır. Adam devrimden bu yana neler yazdığını sorar. Yazar sadra şifa bir cevap veremeyince adam devrimden bu yana altı yedi yıl geçtiği halde dişe dokunur bir şey yazamadıklarını, sloganla idare ettiklerini, sadece bağırıp çağırdıklarını söyleyerek yazarı biraz haşlar. Bu arada Alaş anlayışına göre yazılan eserleri küçümseyerek tenkit eder. Bunları yaparken "eski" olan her şeyi, eski edebiyatı, eski medeniyeti de yerden yere vurmayı ihmal etmez. Bu arada Batı'dan gelen "ist"ler de payını alır bu tenkitlerden. Sonra da yazar ve şairin zamanın aynası olduğunu söyler. Dolayısıyla devrim için can verenleri, ezilenleri, işçileri, açılan yetimhaneleri, komünist ile milliyetçinin farkını, kırtasiyeciliği, makam mevki düşkünlüğünü, aşiretçiliği, bölgeciliği, bölücülüğü yazmak varken eski devrin eski konularıyla uğraşmanın anlamı olmadığını belirtir. Bunları yaz yazacaksan, der. Sonra da altıpatlarını çıkararak "Yazacak mısın?" diyerek yazarı tehdit eder. Ya bunları yaz ya da yazarlığı bırak, tehdidinden sonra yazar uyanıverir."

Hayal, devrine göre iyi kurgulanmış bir hikâyedir. Fakat eser, birkaç devletin resmî edebî akımı hâline gelecek olan sosyalistik realizmin bir manifestosu gibidir. Bu açıdan bakıldığında Jüsipbek Aymawıtulı'nın çok ileri görüşlü olduğunu söylemek mümkündür. İletinin kör kör parmağım gözüne bir üslupla ortaya konduğu *Hayal*, otuzlu yıllardan sonra yazılacak sosyalistik realist roman ve hikâyelerin habercisi gibidir.

---

61 Alaş Qozğalısı: *Qujattar men Materialdar Jıynağı 1*, Alaş Yay., Almatı, 2004, s. 299.

62 *Qazaqstan Jazuwşıları XX Ğasır: Anıqtamalıq*, Ana Tili Yay., Almatı, 2004, s. 15.

63 *Qazaqstan Jazuwşıları XX Ğasır: Anıqtamalıq*, Ana Tili Yay., Almatı, 2004, s. 16.

64 Jüsipbek Aymawıtov, *Şığarmaları: Romandar, Povest', Äñgimeler,* P'yesalar (Qur. M. Atımov, Q. Kereyqulov), Jazuwşı Bsp., A., 1989, s. 421-426.

Bütün bunlara rağmen Jüsipbek Aymawıtulı'nın, Kazak edebiyatında edebî nesre lirizmi ilk sokan, başarılı tabiat tasvirleri ve derin ruhî tahliller yapan üslupçu bir yazar olduğunu söylemek mümkündür.[65]

2.2.3.2. Äkiram Ğalımulı

Babası Ufalı bir Tatar olan Äkiram Ğalımulı, Kazak muhitinde doğup büyüdüğü için Tatarcanın yanı sıra Kazakça da yazmış ve ilk Kazak hikâyecilerinden biri olmuştur. Äkiram Ğalımulı, Alaş Hareketi içinde faal olarak rol almamış ancak aynı çizgideki *Ayqap* dergisinde çalışmıştır.[66] Ğalımulı, yazı ve şiirlerini *Ayqap*'ın yanı sıra *Şora* ve *Aqmula*'da yayımlamıştır. Äkiram Ğalımulı'nın *Ayqap* dergisinin 1912 yılında çıkan 11. sayısında yayımlanan[67] yazılarından biri de *Beyşara Qız* (Biçare Kız) adlı hikâyedir. Adından da anlaşılacağı üzere *Biçare Kız* hikâyesi Kazak kadınının yanlış töreden çektiklerini, bilhassa çocuk yaşta kocaya verilen kızların feci durumunu ele almaktadır: Daha ufacık bir çocukken "kalın" alınarak nişanlanan Altınay, on altı yaşına gelince kocasını tanır ve bu adamla evlenmeyeceğini ailesine de bildirir. Buna rıza göstermeyen dünürler kızı kaçırmaya kalkar. Kaçırma esnasında iyice hırpalanan "Biçare Kız Altınay", "Ah dünya!" diyerek ruhunu teslime eder.

Beyşara Qız hikâyesinde Kazakların eski töreleri tenkit edilir. Kızların çocuk yaşta hem de mal karşılığında kocaya verilmesine şiddetle karşı çıkılır. Bu içtimai meselenin üstünde komünizm de çok durmuştur. Sosyalistik realist yazarların en çok işlediği temalardan biri olan "kadın hakları" pek tabii olarak din düşmanlığı açısından ele alınmıştır. Halbuki Äkiram Ğalımulı, kızları çocuk yaşta evlendirmenin dine de kanuna da aykırı olduğunu belirtmekte ve buna öfkelenmektedir: *"Kazakların hem şeriata hem de kanuna ters olan kız evladı küçük yaşında kocaya verme âdetine için için öfkelendim."*[68]

> *Yirmi iki yaşında ölen Äkiram Ğalımulı az yazmış olmasına rağmen hikâye tekniği, olay örgüsü, dil ve anlatımı, gerçekçi tasvirleri ile Kazak hikâyeciliğinde mühim bir yere sahiptir.*

---

65 R. Nurğalıy, "Aymawıtov Jüsipbek", (*Ulttıq Entsiklopediya*) I, Qazaq Entsiklopediyası Yay., Almatı, 1998, s. 138.

66 Qulbek Ergöbek, *XX Ğasır Basındağı Ädebiyet*, Bilim Yay., Almatı, 1994, s. 85.

67 N. Asqarov, "Ğalımov Äkiram Meñdiğalımulı", *Qazaqstan: Ulttıq Entsiklopediya 3*, Qazaq Entsiklopediyası Yay., Almatı, 2001, s. 101.

68 Ergöbek, *XX Ğasır Basındağı Ädebiyet*, Bilim Yay., Almatı, 1994, s. 91.

2.2.3.3. Eljas Bekenulı

Eljas Bekenulı'nın sanat hayatı Bolşevik İhtilali'nden sonra 1920'li yıllarda başlamıştır. Dolayısıyla onun hikâyelerinde daha ziyade komünizmin idealleri ön plandadır. Eljas Bekenulı'nın ilk hikâyeleri *Biydiñ Jawızdığı* ve *Ultşıl* 1922 yılında *Qızıl Qazaqstan* dergisinde neşredildi.[69] Sonraki yıllarda ise *Jämiyla Qalay Sawattı Boldı* (1927), *Jaña Säwlesi* (1929), *Bizdiñ Eñbek* (1934), *Jaña Jol Boyında* adlı hikâye ve *povest'*leri yayımlandı.[70]

Jämiyla Qalay Sawattı Boldı hikâyesi komünizmden sonra Kazak kadınlarının sosyal hayata katılışını ele alan mühim bir eserdir. *Jaña Jol Boyında* (1929) ve *Altındı Jüye* (1929) adlı kitaplarında yazar, dürüst çalışanın itibar sahibi olacağı tezini işler. *Jumağuldıñ Teñdiği* (1927), *Bügingi Awıldıñ Elesterinen* (1929), *Qan Jaspen Juwıldı* (1929), *Qoñıraw* (1930), *Qurmannıñ Sanası* (1934), T*alpaq* (1935) hikâyelerinde köy hayatı gerçekçi bir şekilde gözler önüne serilmiştir.[71] *Eski men Jaña* (Eski ve Yeni) hikâyesi[72] de adı üstünde "eski dönem" ile "yeni dönemi" karşılaştırır: Eski dönem bittabi insanların cehalet içinde kıvrandıkları, bu yüzden falcı ve şamanlara inanarak çocuklarını kaybettikleri karanlık bir dönemdir. Yeni dönem ise insanların okuyarak cehaletten ve karanlıktan kurtuldukları aydınlık bir dönemdir. Hikâyenin kahramanları Aytbay ile Qadıyşa da komünizm sayesinde okuryazar olan ve cehaletten kurtulan insanlardandır.

Eljas Bekenulı, bütün mesaisini ve sanatını komünizmin emrine vermiştir. Dolayısıyla sanat anlayışı sosyalistik realizme daha yakın bir sanatkârdır.

2.2.3.4. Sultanmaxmut Torayğırulı

Yirmi yedi yaşında ölen Sultanmaxmut Torayğırulı da Kazak edebiyatının erken kaybettiği yeteneklerden biridir. Torayğırulı, Alaş Hareketi'nde etkin rol almış bir aydın olarak Alaş Partisi'nin Semey vilayet komitesi üyeliğinde bulunmuştur.[73] Esasen şair olarak tanınan Sultanmaxmut Torayğırulı, nesir

---

[69] R. Sızdıqova, "Bekenov Eljas", *Qazaq Ädebiyeti: Entsiklopediya*, Qazaqstan Damıw İnstitutı Yay., Almatı, 1999, s. 165.

[70] R. Sızdıqova, Aynı makale, s. 165.

[71] X. Sızdıqov, "Bekenov Eljas (İliyas)", *Qazaqstan: Ulttıq Entsiklopediya 2*, Qazaq Entsiklopediyası Yay., Almatı, 1999, s. 254.

[72] Eljas Bekenov, *Dala Qoñırawı: Äñgimeler (Qur. X. Sızdıqov)*, Jazuwşı Yay., Almatı, 1977, s. 192-196.

[73] Bkz. *Alaş Qozğalısı: Qujattar men Materialdar 1*, Alaş Yay., Almatı, 2004, s. 500.

sahasında da rüştünü ispat etmiş ve birçok hikâye, fıkra ve makalenin yanı sıra ilk Kazak romanlarından biri olan *Qamar Suluw*'u (1914) kaleme almıştır.

Sultanmaxmut Torayğırulı 1912 yılında kaleme aldığı *Zarlandım* (Feryadım) adlı hikâyede[74] eski eğitim sistemini tenkit etmektedir. Hikâyede hocaların yetersizliği, ders kitaplarının muhteva ve kalite açısından çağın taleplerine cevap vermeyişi, mekteplerin kötü şartları, halkın eğitime burun kıvırışı gibi meseleler ele alınır. Bunun yanında Kazakistan'da açılan yeni tarz mektepler ve bu mekteplerde çalışan hocalar övülür.

Sultanmaxmut Torayğırulı'nın *Feryadım* adlı eseri teknik açıdan hikâyeden çok bir gazete yazısı, bir fıkraya benzemektedir. Lakin 1912 yılının anlayışı ve şartları dikkate alındığında bunun gayet tabii olduğu kabul edilecektir.

Milletin meselelerine kafa yoran bir aydın olarak Sultanmaxmut Torayğırulı, bütün eserlerinde olduğu gibi hikâye ve romanlarında da içtimai hayatta kangren hâline gelmiş meseleleri kendine has keskin bir üslupla haykırmıştır. Halka eğitimin faydalarını anlatmak Kazak edebiyatında on dokuzuncu asırdan beri işlenen bir konuydu. Fakat Sultanmaxmut Torayğırulı bu meseleyi yepyeni bir şekilde ele almış, hürriyet ve istiklal ruhuna uygun erlik ve iyimserlikle işlemiştir.[75]

2.2.3.5. Mağjan Jumabay

Kazak edebiyatının en büyük şairlerinden biri olan Mağjan Jumabay, Alaş Hareketi'nde etkin rol almış, Birinci Kazak Kurultayı'na ve İkinci Kazak Kurultayı ile Rusya Müslüman Kurultayı'na katılmıştır.[76] 1920 yılında Alaşorda Hükûmeti'nin Bolşevikler safına geçmek zorunda kaldıktan sonra birçok vazifede çalışmış olmasına rağmen "Alaşordacı" geçmişi peşini bir türlü bırakmamış, Stalin zorbacılığı döneminde defalarca tutuklanmış, nihayet 1938 yılında kurşuna dizilmiştir.

1938 yılında öldürülmesine rağmen Mağjan Jumabay'ın sanat hayatı aslında *Alqa*[77] isimli gizli bir teşkilat kurduğu gerekçesiyle 1929 yılında tutuk-

---

74 *Qazaq Prozası (Xrestomatiya)*, Üçüncü Cilt, Ğılım Yay., Almatı, 2001. s.275-284.

75 Ä. Derbisälin, "Torayğırov Sultanmaxmut", *Qazaq Ädebiyeti: Entsiklopediya*, Qazaqstan Damıw İnstitutı Yay., Almatı, 1999, s. 632.

76 Ş. Elewkenov ve S. Rüstemov, "Jumabayev Mağjan Bekenulı", *Qazaqstan: Ulttıq Entsiklopediya 4*, Qazaq Entsiklopediyası Yay., Almatı, 2002, s. 66.

77 Alqa, aslında gizli bir teşkilat değildir, milliyetperver Kazak ediplerinin kurduğu edebî bir topluluktur. Ekim İhtilali'nden sonra edebiyatta sınıf mücadelesinin öne çıkarılmasına karşılık

landıktan sonra bitmiştir. Dokuz yıllık hayatı hapis, sürgün ve takiple geçen sanatkâr bu tarihten sonra handiyse hiçbir şey yaz/a/mamıştır.

Mağjan Jumabay'ın tek hikâyesi *Şolpannıñ Künäsi* (Şolpan'ın Günahı)[78] 1923 yılında *Şolpan* dergisinde yayımlanmıştır.[79] *Şolpan'ın Günahı* ruh tahlilleri, hikâye tekniği, dil ve anlatımı bakımlarından hâlâ Kazak edebiyatının en güzel hikâyelerinden biri sayılır.

Şolpan, Sarsenbay'la birçok Kazak kızının aksine aşk evliliği yapmış mutlu bir kadındır. Bu saadeti kaybetmemek için çocuğun kocası ile arasında bitmiş bir diken olduğunu düşünerek iki yıl boyunca "Ey Yaradan! Çocuk verme!" diye dua eder. Evliliğin üstünden üç yıl geçmesine rağmen hamile kalmayan Şolpan, aşklarının hiç azalmamasını çocuğun yokluğuna hamleder. Fakat Şolpan'ın bu fikri bir anda değişir. Zira Sarsenbay, arkadaşı Nurjan'ın iki çocuğunun mutluluğunu anlatır uzun uzun. Üstelik Sarsenbay'ın hiçbir kasıt gütmeden "Balalı ev pazar, balasız ev mezar." deyiverişi Şolpan'ın içine dert olur. Şolpan artık çocuğu olmadığı için masal gibi bir hayatın mezara dönmek üzere olduğunu düşünmektedir. Artık tek dileği "çocuk" olan Şolpan, "Rabbim, bir çocuk ver." diye dua etmektedir. "Çocuk" şimdi bir fikrisabittir onu için. Gece gündüz "çocuk" vardır aklında ve gönlünde. Lakin yıllar geçmesine rağmen duası ve dileği "kabul olmayan" Şolpan, Tanrı'yı da sorgulamaya başlar. Bir zaman sonra hamile kalamayışını kısırlığına verir. "Ya kısırsam?!" diye düşünür Şolpan. Ancak düşüne düşüne neticede kocası Sarsenbay'ın kısır olduğuna karar verir. Şolpan için artık tek çare "Allah'ın rahmetine sığınarak" her yolu deneyerek bir çocuk sahibi olmaktır. Sonra müstakbel çocuğuna "baba" olmaya layık bir adam arar. Sonunda genç, yakışıklı, asil bir erkek olan Azimbay'da karar kılar. Azimbay'dan hamile kalır. Beş yıl uzak kaldığı yavrusuna kavuşmuştur sonunda. Sadece bedenini geçici olarak verip kurtulacağını düşünen Şolpan, bir zaman sonra Azimbay'a ruhunu da kaptırır. Azimbay'dan bir türlü kendisini kurtaramayan Şolpan kendi içinde de büyük

---

Kazak edebiyatçılarının alternatif bir akım olarak kurmak istediği edebî topluluğun programını M. Jumabay'ın önderliğindeki Alaşçı edipler 1924 yılında hazırlamışlar ve elle on altı nüsha çoğaltarak fikir almak maksadıyla dağıtmışlardır. Alqa'nın programını Äliyxan Bökeyxanulı, Axmet Baytursınulı, Muxtar Äwezulı, Sımağul Sadwaqasulı, Sultanbek Qojanulı, Säbiyt Dönentayulı, Eldes Omarulı, Erğalıy Aldoñğarulı gibi aydınlar desteklemişlerdir. (Daha fazla bilgi için bkz. D. Isqaqulı, "Alqa", *Qazaq Ädebiyeti: Entsiklopediya*, Qazaqstan Damıw İnstitutı Yay., Almatı, 1999, s. 47.)

[78] Mağjan Jumabayev, *Köp Tomdıq Şığarmalar Jıynağı 1: Öleñder, Dastandar, Äñgime*, Jazuwşı Yay., Almatı, 2002, s. 170-186.

[79] F. Q. Bekturbekova (Haz.), *Ulttıq Poeziya Padıyşası*, Ortalıq Ğılımıy Kitapxana Yay., Almatı, 2001, s. 190.

bir mücadele içindedir. Dedikodu ise ayyuka çıkmıştır. Evde de huzursuzluk başlar, hatta Sarsenbay basit bir sebepten dolayı Şolpan'a bir tokat atar. Azimbay'la evde sık sık buluşan Şolpan bir gün Sarsenbay'a yakalanır. Sarsenbay, Şolpan'ı öldüresiye döver. Şolpan'ı komşu kadınlar kurtararak bir eve sokarlar. Burada bilinç akışı ile Şolpan'ın bütün hayatı gözlerinin önünden geçer. Bir gün baygın yatan Şolpan, bir ara kendine gelerek "Çocuğum nerede?" der, sonra da ruhunu teslim eder.

1923 yılında yazılmasına rağmen her bakımdan mütekâmil bir hikâye olan *Şolpan'ın Günahı* da devrin en popüler konusu olan Kazak kadınının içtimai hayattaki yeri konusunu işlemiştir. Kadını ezilen, horlanan, zavallı bir mahlûk olarak değil zaafları, acıları, hayalleri ve ihtirasları olan bir "insan" olarak ele almıştır. Böylece Mağjan Jumabay şiirdeki kudretini hikâyede de göstermiş, iletiyi sanatın önüne geçirmemiş, şiirdeki romantizm ve lirizmi hikâyedeki realizmle dâhiyane bir şekilde birleştirmiştir. Mağjan Jumabay, *Şolpan'ın Günahı* adlı hikâye ile Kazak edebiyatına ruh tahlili ve bilinç akışı usullerini sokmuştur.[80] Bu bakımlardan Mehmet Rauf'un *Eylül* romanı ile Mağjan Jumabay'ın *Şolpan'ın Günahı* hikâyesi arasında bir paralellik kurulabilir. Hususiyle *Eylül* romanının kadın kahramanı *Suat* ile *Şolpan'ın Günahı* hikâyesinin kadın kahramanı *Şolpan*'ın benzer yönleri incelemeye değerdir.

2.2.3.6. İliyas Jansügirulı

Şiirleriyle, bilhassa destanlarıyla şöhret bulan İliyas Jansügirulı roman (Крылья Ненависти/ *Nefretin Kanatları, Joldastar*/Yoldaşlar), hikâye (*Quq*/Hukuk), tiyatro (*Min de Şap*/Bin ve Sür), inceleme (*Süyinbay Aqın*/Şair Süyinbay) sahalarında da eser vermiştir.[81] İliyas Jansügirulı, Alaşorda Hükûmetinde fiilî vazife almamıştır fakat Jükel Xamay'a göre onun düşünce ve sanat hayatının merkezinde hep "Alaş" vardır. Yazdığı eserler bunun delilidir.[82] Bundan dolayı da Stalin'in hışmından kurtulamamış, 1938 yılında Almatı'da kurşuna dizilmiştir.

İliyas Jansügirulı'nın mizahî hikâyeleri 1935 yılında Almatı'da *Quq* adı altında neşredilmiştir.[83] Bu kısa hikâyelerinde yazar, devrin içtimai meseleleri-

---

[80] Ş. Elewkenov ve S. Rüstemov, "Jumabayev Mağjan Bekenulı", *Qazaqstan: Ulttıq Entsiklopediya 4*, Qazaq Entsiklopediyası Yay., Almatı, 2002, s. 68.

[81] *Qazaqstan Jazuwşıları XX Ğasır: Anıqtamalıq*, Ana Tili Yay., Almatı, 2004, s. 128.

[82] Bkz. http://www.on.kz/u27902/blogpost/17682/ (19.07.2012)

[83] T. Äbdiraxmanqızı, "Jansügirov İliyas", *Qazaqstan: Ulttıq Entsiklopediya 3*, Qazaq Entsiklopedi-

ni lirik ve mizahî bir üslupla işlemiş ve böylece Kazak edebiyatında modern mizahın öncülerinden olmuştur. Cemiyetteki kötü karakterleri, sevimsiz hareketleri, yersiz davranışları hemen fark edip keskin bir mizah üslubu ve acı bir dille mizahî tipler oluşturmak İliyas Jansügürulı'nın mühim yönlerinden biridir. Nitekim *Quq*'ta yer alan mizahî hikâyeler yayımlandıktan sonra büyük ilgi uyandırmıştır. Jansügirulı'nın nesirleri ve bilhassa hikâyeleri emekçilerin hayatındaki yenilikleri ele almaktadır. Müellif, Kazak halkının hayatında evvelce vuku bulmayan yenileşme sürecini, insanların çalışmaya bakışlarını oluşturduğu tipler vasıtasıyla anlatmıştır. Bu da devrin şartları içinde çok işe yaramıştır.[84]

Yazarın, Kazak kadınının içtimai durumunu acıklı fakat gerçekçi bir üslupla anlattığı eserlerden birisi 1922 yılında neşredilen *Küñ Ölimi*[85] *(Halayığın Ölümü) adlı hikâyedir. Bu hikâyede "kadın" meselesini işlemiştir: Alqa, kocası Qırıqbay ile birlikte Sandıbay adlı bir zenginin yanında hizmetçilik yapmaktadır. Qırıqbay öldükten sonra Alqa dul, Qasen ve Marjan adlı çocuklar ise yetim kalırlar. Zavallı kadın hem iki çocuğuna bakmak hem de Sandıbay'ın ev işleri yanında ahır işlerini de görmek mecburiyetindedir. Sadece Alqa değil yetim çocuklar da ev ahalisinden devamlı zulüm ve hakaret görmektedir. Aylar, yıllar geçer. Sandıbay işleri oğlu Joñqabay'a devrederek "saygın aksakal" rolünü üstlenir. Joñqabay zorbalıkta babasını aratmamaktadır. Alqa'nın kızı Marjan, Sandıbay'ın küçük karısı tarafına daha on yaşında iken mal karşılığı satılmıştır. Qasen ise "büyük hizmetçi" olmuştur. Yaşı tutmamasına rağmen Sandıbay'ın dümeniyle Qasen askere gönderilir. Alqa da hizmetçiliğe devam eder. Kocasının ölümü, mal karşılığında çocuk yaşta kocaya verilen kızının acısı, yaşı büyütülerek askere gönderilen oğlunun hasreti Alqa'yı yatağa düşürür. Alqa, bir kış günü kulübede derin bir "Ah!" çekerek hayata veda eder.*

Halayığın Ölümü, Kazak hikâyeciliğinin 1922 yılında belli bir noktaya geldiğini gösteren örneklerdendir. Jansügirulı, hikâyeyi yedi kısma ayırmıştır. Her kısım olay örgüsünün bir halkasını oluşturmaktadır. Aynı usulü Mağjan Jumabay, *Şolpan'ın Günahı* hikâyesinde kullanmıştır. Ancak Mağjan'daki insicam Jansügirulı'nda yoktur.

Kazak Proleter Yazarlar Birliği'nin ilk başkanı olan İliyas Jansügirulı, 1934 yılından sonra sosyalistik realizme uygun eserler yazmaya çalışmış, lakin "hükûmet" tarafından asla "başarılı" görülmemiştir, zira İliyas Jansügirulı da aynen Mağjan Jumabay gibi sanat kaygısı taşıyan bir sanatkârdır.

---

yası Yay., Almatı, 2001, s. 543.

84 T. Äbdiraxmanqızı, Aynı makale, s. 543.

85 İliyas Jansügirov, *Bes Tomdıq Şığarmalar Jıynağı 4: Äñgimeler, Oçerkter, Fel'yetondar*, Jazuwşı Yay., A., 1988, s. 5-10.

2.2.3.7. Säbiyt Dönentay

Säbiyt Dönentay, Alaş Hareketi içinde etkin olarak bulunmamış olmasına rağmen o çevrede yetişmiş, duygu ve düşünce dünyası "Alaş" ülküsü etrafında oluşmuş bir şair ve yazardır. Nitekim Hareket'in yayın organlarından sayılan *Ayqap* dergisini devamlı takip etmiş, Axmet Baytursınulı, Mağjan Jumabay, Jüsipbek Aymawıtulı gibi Alaş Hareketi'nin önde gelen simalarının eserlerini okumuş, hatta onlara özenerek halkı okumaya çağıran şiirler yazmıştır.[86] Yine ilk şiiri *Qıyalım* da 1913 yılında *Ayqap*'ta basılmıştır.[87]

Esasen şair olan Säbiyt Dönentay, *Ögey Ul* (1916) (Üvey Oğul) ve *Körkemtay* (1924) gibi hikâyeler de kaleme almıştır.

Dönentay'ın *Körkemtay* adlı hikâyesinde yetim bir çocuğun içler acısı hâli anlatılır.[88] Hikâyede devrin en büyük meselelerinden biri olan *ämeñgerlik* yani kocası ölen kadının kayınbiraderi de dâhil kocasının yakın bir akrabasıyla evlenmeye mecbur oluşu ve bunun doğurduğu sonuçlar ele alınmıştır:

Gerçek adı Körkemäli olan Körkemtay'ın babası genç yaşta ölür. Anası kocasının akrabalarından Isqaq ile evlenir. Fakat Isqaq'ın kadıncağıza hiçbir faydası olmamıştır. Buna rağmen anası, Körkemtay'ı Kazak mektebine vermiş, çok iyi yetiştirmiştir. Isqaq'ın ailesi bunu da çekemez, Körkemtay'ı devamlı ezmeye çalışırlar. Anası ise oğlunun böyle pervasızca aşağılanmasına çok üzülür. Nihayet anası ölen Körkemtay, Isqaq'ın hizmetine girer. Anası öldükten sonra gerçek yetimliğin ne olduğunu anlar, zira evde kendisine bir eşya kadar bile değer verilmemektedir. Bu yetmiyormuş gibi Isqaq bir gün Körkemtay'ın çok sevdiği kır atı da gizlice satar. Bu zulüm ve hakaretlere dayanamayan Körkemtay'ın tek yaptığı ise anasının kabrine giderek ağlamak olur. Akşama kadar mezarın başında kalan Körkemtay'ı Isqaq'ın yeni karısı Nağıyma arar sadece. Kırda ağlarken bulduğu Körkemtay'ı kolundan tutarak eve getirir. Kış geçer bahar gelir, fakat Körkemtay mutsuzdur, vaktinin çoğunu anasının kabri başında geçirir. Bir deri bir kemik kalmış Körkemtay, Nağıyma'dan başka hiç kimsenin umurunda değildir. Mezar başında uzun zaman yatan Körkemtay son bir defa kafasını kaldırıp ışığa bakarak canını teslim eder.

Burada yazar iletisini kör kör parmağım gözüne iletisini verir: *"Elveda gözü*

---

[86] A. Espenbetov, "Dönentayev Säbiyt", Qazaqstan: Ulttıq Entsiklopediya 3, Qazaq Entsiklopediyası Yay., Almatı, 2001, s. 282.

[87] "Dönentaev Säbiyt", Qazaq Ädebiyeti: Entsiklopediya, Qazaqstan Damıw İnstitutı Yay., Almatı, 1999, s. 205.

[88] Säbiyt Dönentayev, Urpağıma Aytarım: Öleñ, Äñgime, Oçerk, Fel'yeton, Maqala, Estelikter, Jazuwşı Yay., Almatı, 1989, s. 131-140.

açık giden Körkemtay! Güçlenip kuvvetlenmekte olan Sovyet Hükûmeti bundan böyle senin gibi yetimlerin yüzüne de bakar. Onları sahipsiz bırakmaz, ağlatmaz."[89] Hikâyenin böyle çok açık bir ileti ile bitirilmesi devrin getirdiği mecburiyetle alakalıdır. Zira bu, artık o zamanki adı Sovyetler Birliği Bolşevikler Komünist Partisi olan Komünist Partinin, sanat ve edebiyata da nizam vermeye başlamıştır.

2.2.3.8. Säken Seyfollaulı

Şair ve yazar Säken Seyfollaulı, Alaş Hareketi'ne katılmamış, bilakis Ekim İhtilali'nden hemen sonra 27 Aralık'ta Aqmola Temsilciler Meclisi başkanlık divanı üyesi olmuş,[90] bundan sonra (1938) siyasî, fikrî, ilmî ve edebî bütün mesaisini komünizmin Kazakistan'da yerleşmesi ve gelişmesi için harcamış, milletinin kurtuluşunu komünizmde görmüş samimi bir komünisttir. Alaşçılardan hoşlanmamasına, 1925 yılında yazdığı mektupla onları Stalin'e şikâyet etmesine,[91] hatta 1927 yılında yayımlanan *Tar Jol Tayğaq Keşüw* adlı hatıra-romanında Alaşçılarla alay etmesine,[92] Kazak Sovyet Edebiyatı'nın ilk yetkin örneklerini vermesine[93] rağmen vatanını ve milletini sevdiğinden, her şeyi milletinin geleceği için yaptığından komünist idare tarafından "yetersiz" görülmüş,[94] nihayet bir zamanlar "Alaşçı", "milliyetçi" diye karalayıp andıçladığı Alaşordacıların akıbetine uğramaktan kurtulamamıştır. İşte bütün bunlardan dolayı Säken Seyfollaulı kendisini inkâr etmiş bir Alaşçı'dır.

Şiir, destan (poema), piyes, edebî tenkit, fıkra, makale, roman gibi birçok türde eser veren Säken Seyfollaulı hikâye türünde de mütekâmil örnekler vermiştir. Mesela 1917 yılında kaleme aldığı *Jubatuw* (Teskin/Teselli) adlı hikâye Kazak edebiyatında sanat metinlerinin ilk örneklerinden biridir.[95] Bu hikâye S. Seyfollaulı'nın Kazak kadını hakkında yazdığı ilk eserdir. Müellif hususiyle Sovyet döneminde "kadın" temini çokça işlemiştir. Kazak kadınının

---

89 Säbiyt Dönentayev, *Aynı eser,* s. 140.

90 S. Qıyrabayev, "Seyfullin Säken", *Qazaq Ädebiyeti: Entsiklopediya,* Qazaqstan Damıw İnstitutı Yay., Almatı, 1999, s. 591.

91 Bkz. "Özi Qurğan Ökimet Seyfullinniñ Özin De Ayamadı" www.azattyq.org (20.07.2007)

92 Bkz. Säken Seyfullin, *Tar Jol Tayğaq Keşüw. Tarıyxıy Memuarlıq Roman,* Jazuwşı Yay., Almatı, 1977, s. 57, 338 ve 359.

93 *Qızıl Suñqarlar* (1920), *Sovetstan* (1925), *Qızıl At* (1934) ve *Sotsialistan* (1935) gibi ismiyle bile komünizme hizmet eden eserler yazmıştır.

94 Danday Isqaqulı, *Sın Sımbatı,* Qazaqparat Yay., Almatı, 2000, s. 50.

95 S. Qıyrabayev, "Seyfullin Säken", *Qazaq Ädebiyeti: Entsiklopediya,* Qazaqstan Damıw İnstitutı Yay., Almatı, 1999, s. 592.

mücadelesini anlatan ve 1935 yılında basılan *Ayşa* (Ayşe) hikâyesi bunlardan biridir. *Jer Qazğandar* (Yer Kazanlar) *povest'*i ise işçiler hakkında yazılmış ilk povest'tir.[96]

1927 yılında yayımlanan *Omar*[97] (Ömer) hikâyesi, Kazakistan'daki Rus idaresinin ve onlarla menfaat birliği içindeki yerli zorbaların ipliğini pazara çıkarmaktadır: Omar, çocuk yaşta hizmet ettiği Rus köylülerden Rusça öğrenmiş, Ruslar gibi giyinen, kara yağız, "kurt" gibi bir delikanlıdır. Ruslara benzediği için köyde müstesna bir yeri vardır. Ruslarla iyi geçinen güçlü kuvvetli Omar, Domuzlu İvan adlı Rus'a yaslanarak zorbalıkla mal mülk edinmeye, hatta komşu Kazak köylerinden haraç almaya başlar. Oldukça zenginledikten sonra Ruslara hizmetçilik yapmayı bırakır. Ancak onlarla ilişkisini koparmaz. Meşke'nin Bedanka marka tüfeği ile kuş avlamaya devam eder. Bir gün bu tüfekle uzaktan akrabası olan İymanqul'un devesini kazara vurur ve deve ölür. İymanqul'un oğlu mahkemeye müracaat eder. Hâkim Stepan, evvelce çıkar ilişkisi içinde olduğu İymanqul'u kollamaktadır. İşin sarpa sardığını anlayan Omar bir düzen kurarak Stepan'ı hizaya getirir. Domuzlu İvan'ın kızı Anna'da hâkimin gözü vardır. Omar, güya çöpçatanlık yaparak hâkime yalan söyler. Anna'nın kendisini beklediğini zanneden Hâkim Stepan geceleyin İvan'ın evine dalar. Uyanık bekleyen Omar, Stepan'ı yakalıyormuş gibi yaparak elinden kaçırır. Oyuna geldiğini anlayan Stepan, Omar'ın, "En yukarısı neresiyse oraya şikâyet ederim." tehdidi üzerine davayı Omar'ın lehine sonuçlandırır. Böylece Stepan ile Omar "dost" olur.

Hikâyelerinde öncelikle Kazak kadınlarının meselelerini, Kazak köylüsünü, işçilerin meselelerini ele alan Säken Seyfollaulı, yirminci asır başındaki Kazak hikâyeciliğinin mühim simalarından biridir.

2.2.3.9. Jiyeñğalıy Tilepbergenulı

Jiyeñğalıy Tilepbergenulı, Alaş Hareketi'nden etkin rol almamış fakat Alaşçılarla dolaylı münasebet içinde olmuştur. J. Tilepbergenulı'nın *Ayqap, Qazaq, Alaş* gazetelerinde yazıları yayımlanmıştır.[98]

Jiyeñğalıy Tiepbergenulı'nın 1930 yılında *Tañbalılar* (Damgalılar) adlı po-

[96] S. Qıyrabayev, Aynı makale, s. 592.

[97] Säken Seyfullin, *Bes Tomdıq Şığarmalar Jıynağı 3: Äñgimeler men Povester*, Jazuwşı Yay., Almatı, 1987, s. 44-48.

[98] A. Ş. Pangereyev, "Tilepbergenov Jiyeñğalıy Ädilulı", *Qazaq Ädebiyeti: Entsiklopediya*, Qazaqstan Damıw İnstitutı Yay., Almatı, 1999, s. 648.

vest'i neşredilmiştir.[99] Yazarın kısa anlatıları 1969 yılında *İzbasar* adlı kitapta toplanmıştır.[100] Kitapta on beş kısa hikâye, on beş hiciv-mizah yazısı, on bir mizahî hikâye (fel'yeton) yer almaktadır. Jiyenğalıy Tilepbergenulı, bilhassa mizahî hikâye türünde oldukça başarılıdır. Yazar hiciv-mizah hikâyelerinin konusunu hayattan almış fakat hiç kimseyi hedef tahtasına koymamıştır. Onun maksadı insanları incitmeden "Hayatta bunlar da oluyormuş!" dedirtmektir.

Kısa hikâye türünde çok başarılı eserler veren Jiyenğalıy erken yaşta ölmeseydi Kazak hikâyeciliğinde daha müstesna bir yer edinebilirdi. Yazarın başarılı hikâyelerinden birisi *Qayran Elim-ay*[101] (Canım Memleketim) adlı eserdir. Devrin içtimai hayatını, insan ilişkilerini, sefaletini "kadın" teması üzerinden ele alan hikâyenin olay örgüsü çok başarılı kurulmuştur:

Anası, karısı ve çocuklarıyla Aqmeşit'in (Qızılorda) Qazalı ilçesine bağlı bir köyde yaşayan Andağul, açlık ve sefaletten dolayı kızı Bätiyma'yı (Fatma) "satmak" yani zengin bir kocaya vermek mecburiyetinde kalır. Bätiyma ailesi için kendisini feda eder ve buna rıza gösterir. Baba ile kız babaannenin duasını alarak yola çıkarlar. Qızılorda tren istasyonunda kızını satmak için gelen aileleri kollayan Jumabek, Andağul ve kızı Bätiyma'yı gözüne kestirir. Maksadı iki karısı olmasına rağmen genç bir kızla evlenmek isteyen Jaqıp adlı zengine kadın getirerek yolunu bulmaktır. Andağul, evde çoluk çocuğun aç olduğunu, bu yüzden öz kızını bir zengine vermek için getirdiğini anlatır. Jumabek'in aradığı da zaten budur. "Buraları çok iyi biliriz, bir yer buluruz." diyerek söze girer ve müstakbel damat Jaqıp'ı öve öve bitiremez. Sonunda Andağul'u bir gebe inek, üç yüz ruble para ve üç put darıya karşılığında Bätiyma'yı Jaqıp'a vermeye razı eder. Elbette ilkin Jaqıp'ın elli beş yaşında ve evli bir adam olduğunu söylemez. Bätiyma öğrendikten sonra buna da boyun eğer. Kız Jaqıp'ın evine götürülürken Andağul karlar eridikten sonra kızının yanına göçmek üzere köyüne döner. Jaqıp, Bätiyma'yı eve götürür fakat evdeki karılarının hışmına uğrar. Jaqıp'la baş edemeyeceklerini anlayan karılar Bätiyma'ya eziyet etmeye, hizmetçi muamelesi yapmaya başlarlar. Zavallı kızcağız buna da boyun eğer. Meseleyi bu şekilde de halledemeyeceklerini anlayan kadınlar, Bätiyma'ya iftira atarlar; kızın Jaqıp'ı yaşlı bulduğunu, hatta ahırı temizlerken yeğenlerinden biri ile fingirdeştiğini söylerler. Yorgunluktan yatağa düşen Bätiyma'nın mahsus yattığı yalanını da eklerler. Bütün bunlara hiddetlenen Jaqıp, kızcağızı acımasızca dövdükten sonra hasta yatağından kaldırıp dışarı atar. Soranlara, kızın evvelce hastalıklı olduğunu söylemeyi de ihmal etmez.

---

[99] *Qazaqstan Jazuwşıları XX Ğasır: Anıqtamalıq*, Ana Tili Yay., Almatı, 2004, s. 317.

[100] Jiyenğalıy Tilepbergenov, *İzbasar: Tañdamalı Şığarmalar*, Jalın Yay., Almatı, 1969.

[101] *Qazaq Prozası (Xrestomatiya) 3*, Ğılım Yay., Almatı, 2001, s. 341-348.

Jaqıp, Bätiyma'yı bir tarafında kuzuların yattığı küçük bir kulübeye hapseder. Kızcağız burada iyice ağırlaşır ve ruhunu teslim eder. O gün trenle Qızılorda'ya gelen Andağul, Jaqıp'ın evine varınca kızının ölüsüyle karşılaşır.

1918 yılında kaleme alınan bu hikâyede de Kazak kadınının acınacak hâli gözler önüne seriler. O dönemin "kadın" temasını işleyen roman ve hikâyelerinin hususiyeti olarak bu *Qayran Elim-ay* hikâyesinde de kadın her türlü zulmü ve hakareti "teslimiyet" ile karşılar; hiçbir şeye itiraz etmez, yapılan haksızlıklara karşı çıkmayı denemez. Bu "mücadele ruhu" sosyalistik realizm anlayışıyla yazılan eserlerde kendisini gösterecektir.

Jijeñğalıy Tilepbergenulı bu Ekim İhtilali'nin ilk yıllarında köy muallimi olduğu için halkın vaziyetini çok iyi biliyordu. Genç adam duruma bizzat şahit olmuştur. 1918 yılında Türkistan (Yesi) çevresinde büyük bir açlık başlamış, yiyecek arayan halk -birçoğu yayan olarak- Aqtöbe ve Orınbor tarafına akın etmiştir. Zira halk, birçok iş yerinin açıldığı Orınbor ve Or tarafında iş bulabileceğini düşünüyordu. Maalesef binlerce insan menzile ulaşamadan demir yolu boyunda kırılmıştır. İşte bu şartlar altında millet kızını bir dilim ekmeğe bile satmıştır. Nitekim altı nüfusa bakan Andağul, artık açlığa dayanamayarak kızı Bätiyma'yı satmaya mecbur olur.[102]

Tilepbergenulı bu hikâyede sadece kadın meselesini ele almamıştır; esas olarak milletin başına gelen büyük felaketin insanları nasıl değiştirdiğini, insanların çaresizliğini fırsat bilen bazı tınynetsizlerin işi nasıl "kadın ticareti"ne kadar götürdüklerini gerçekçi bir üslupla gözler önüne sermiştir.

2.2.3.10. Beyimbet Maylı

Beyimbet Maylı, sadece yirminci yüzyıl başındaki Kazak edebiyatının değil bütün Kazak edebiyatının en mühim şahsiyetlerinden biridir. Hikâye, povest, roman, piyes, fıkra, makale gibi birçok türde eser veren Beyimbet Maylı, Alaş Hareketi içinde etkin olarak rol almamıştır. Yazdığı eserlerle Kazak Sovyet edebiyatını ilk temsilcilerinden sayılmasına rağmen kendisini tam bir "proleter yazar" olarak kabul ettirememiş,[103] diğer milliyetperver aydınların akıbetine uğramış ve 1937 yılında "halk düşmanı" olduğu suçlamasıyla tutuklanmış, 1938 yılında ise kurşuna dizilmek suretiyle idam edilmiştir.[104]

---

[102] "Aştıq Ult Minezin Özgertip Jiberdi", *Jas Alaş Gazeti*, 17 Mayıs 2012, Sayı: 39 (15705).

[103] Danday Isqaqulı, *Sın Sımbatı*, Qazaqparat Yay., Almatı, 2000, s. 55.

[104] D. Isqaqulı, "Maylin Beyimbet", *Qazaq Ädebiyeti: Entsiklopediya*, Qazaqstan Damıw İnstitutı Yay., Almatı, 1999, s. 454.

Beyimbet Maylı ilk anlatısı olan *Şuğanıñ Belgisi* adlı uzun hikâyeyi 1914 yılında Ufa'da Âliye Medresesinde (Ğalıya Medresesi) okurken Jiyenğalıy Tilepbergenulı ile birlikte çıkardığı el yazma *Sadaq* dergisinde yayımlar.[105] Devrin teamülüne uyarak Beyimbet Maylı bu eserde "kadın hakları" temasını ele almıştır:[106]

Zengin kızı Şuğa ile fakir çocuğu Äbdiraxman birbirine âşık olur. Fakat evlenip yuva kurmalarına kızın babası Esimbek karşı çıkar. Sebep ise zengin ile fakirin içtimai açıdan denk olmaması, dolayısıyla zenginin, fakiri hor görmesidir. Esimbek, Äbdiraxman'ın awıla gelmesini yasaklar. Bununla yetinmeyerek iftira ederek Äbdiraxman'ı sürdürür. Sevdiğinden ayrılan Şuğa bu acıya dayanamayıp ölür.[107]

Devrin "kadın hakları" meselesini ele alan birçok eserinde olduğu gibi bu hikâyede de kadın kahraman Şuğa "alışılmış çaresizlik" içinde ölür. Eserde Şuğa ile Äbdiraxman temiz yürekli, birbirine sadık, hissî ve ince düşünceli gençler olarak tasvir edilmiştir. İki genç de aşksız hayatın anlamsız olduğuna inanmaktadır. Äbdiraxman'ın sürgüne gönderilmesiyle Şuğa için hayat boş, gelecek ise bulanıktır. Bundan dolayı Şuğa hayattan soğur. Kızı için hiçbir tedavinin fayda vermediğini anlayan Esimbek, Äbdiraxman'ı sonunda serbest bıraktırır. Sevdiğini bir kez görse sağalıverecek gibi yatan Şuğa'yı görmek için apar topar köye gelen Äbdiraxman, kızın ölüm haberini alır.

Birinci kişi ağzından anlatılan hikâye iki yolcunun sohbeti şeklinde kurgulanmıştır. Hikâyeyi anlatan, adı belirtilmeyen yolcu; Şuğa ile ilgili hikâyeyi anlatan ise Qasım adlı yolcudur. Olay, iki atlı yolcu bir yere gelince yolculardan biri (Qasım) buranın Şuğanıñ Belgisi (Şuğa'nın Belgisi / İşareti) olarak adlandırıldığını söyler ve bunun sebebini anlatmaya başlar ve olay gelişir. Yazar Kazak halkının hikâyecilik geleneğini eserde çok iyi kullanmıştır. Anlatıcı Qasım, hikâye anlatmayı çok iyi bilen bir Kazak'tır. Qasım'ın ara sıra "Şuğa dese, Şuğa edi-aw!"[108] deyivermesi dinleyiciyi derinden etkilemektedir. Başkahramanın acıklı hâlini belirten ifadeler eserin tekrarlanan motiflerindedir. Anlatıcının sık sık kendi duygu ve düşüncelerini de ortaya koyması esere lirik bir hüviyet kazandırmıştır.

Beyimbet Maylı'nın eserlerinden "kadın" teması mühim bir yer tutar.

---

[105] D. Isqaqulı, Aynı makale, s. 454.

[106] Eserin metni için bkz. Beyimbet Maylin, *Şuğanıñ Belgisi: Povester men Äñgimeler*, Jazuwşı Yay., Almatı, 1974, s. 5-28.

[107] Bkz. D. Isqaqulı, "Maylin Beyimbet", *Qazaq Ädebiyeti: Entsiklopediya*, Qazaqstan Damıw İnstitutı Yay., Almatı, 1999, s. 455-456.

[108] Beyimbet Maylin, *Şuğanıñ Belgisi: Povester men Äñgimeler*, Jazuwşı Yay., Almatı, 1974, s. 7.